

OSTO-OSOITUKSELLA RUOKAVALINTOJA

Tutkimus Pitäjämäen seurakunnan diakoniatyön osto-osoituksella ruoka-apua saaneiden ostotottumuksista

Kristina Sandberg-Peppas

Opinnäytetyö Syksy 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä

Järvenpää

Sosiaali- ja kirkollisen alan koulutusohjelma

Sosionomi/diakoni (AMK) - koulutus

TIIVISTELMÄ

Sandberg-Peppas, Kristina. Osto-osoituksella ruokavalintoja. Tutkimus Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyön osto-osoituksella ruoka-apua saaneiden ostotottumuksista. Diak Etelä, Järvenpää, syksy 2011, 64 s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ja kirkollisen alan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyössäni tutkin Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyön myöntämiä osto-osoituksia viikon ruoka-ostoksia varten. Osto-osoituksia ruokakauppaan myönnetään henkilöille, jotka ovat köyhyyden tai äkillisen taloudellisen kriisitilanteen johdosta ruoka-avun tarpeessa. Tutkimus etsi vastauksia siihen ketkä hakivat Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyöltä osto-osoituksia, missä elämäntilanteessa he olivat ja mitä tuotteita he ostivat kyseisillä osto-osoituksilla. Tutkimuksessa kartoitettiin asiakkaiden ostotottumukset, miten riittävä ja monipuolinen oli ruokakassin koostumus ja kuinka suuren määrän peruselintarvikkeet muodostivat ruoka-ostoksista.

Tutkimusaineisto kerättiin Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyöstä, jolloin tutkittiin 298 myönnettyä osto-osoitusta (N=298) ja 225 ruokakaupoista palautettua kuittia (N=225). Aineisto kerättiin yhden vuoden vuosikierron ajalta, heinäkuun 2010 alusta kesäkuun 2011 loppuun. Tutkimus oli kvantitatiivinen ja tutkimusaineisto analysoitiin SPSS for Windows -ohjelman avulla, jonka tarkoituksena oli selvittää diakonian asiakkaiden ostotottumuksia ja ruokavalintoja. Mitattavana ilmiönä kuittien eri tuotteet tyypiteltiin käsittelyä varten 13 tuoteluokkaan ja jokainen tuoteluokka jaettiin kahdesta kuuheen alaluokkaan. Peruselintarvikkeet ja valmisruoka luokiteltiin erikseen eri alaluokkiin. Tutkimus suoritettiin aineistolähtöisesti ja tulokset tuotettiin ristiintaulukoimalla.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että osto-osoituksilla ostettiin enimmäkseen vilja-, maito- ja lihatuotteita. Kasvis-, liha-, kala- ja viljatuotteiden osalta valmisruokien osuus oli suuri. Tuoreita hedelmiä ja kasviksia ostettiin liian vähän vertaillen tutkimuksen tuloksia Valtion ravitsemusneuvottelukunnan ravitsemussuosituksiin. Tutkimukseni perusteella voin todeta, että käytettävissä olevan pienen rahasumman hyödyntäminen viikon ruoka- ja hygieniatuoteostoksiin oli haaste niin yksineläville, lapsiperheellisille kuin parisuhteessa ilman lapsia oleville. Huomioitavaa on, että myönnetty suurempi osto-osoitus lisäsi lapsiperheiden hedelmien kulutusta.

Tämä tutkimus osoittaa ruokataloustietouden ja taloudenhallinnan tiedottamisen tarpeellisuuden. On suositeltavaa, että diakoniatyöntekijä on motivoitunut keskustelemaan asiakkaiden kanssa. Hänen tulisi neuvoa asiakkaita taloudellisen ja terveellisen ruoan ja tarpeellisten hygieniatuotteiden ostosvalinnoissa.

Avainsanat: diakonia, osto-osoitus, ruoka-avustus, ostotottumukset, ruokailutottumukset

ABSTRACT

Sandberg-Peppas, Kristina

The type of food consumed by clients with food vouchers given by the Diaconal services in the Pitäjänmäki parish.

64 p.,1 appendix. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work.

The objective of the study was to gain information on food vouchers given by the Diaconal services in the Pitäjänmäki parish. Food vouchers are given to persons who are short of money and in need of financial help to buy food. Use of food vouchers was examined in order to discover what type of food was bought and to find out if the amount of food was sufficient for one week.

Data for this study was collected from the Diaconal services in the Pitäjänmäki parish. 298 food vouchers (N=298) and 225 receipts (N=225) from supermarkets were studied. The data was collected from July 2010 to June 2011. The study was a quantitative research with SPSS –method in purpose to find out what type of food was consumed by diaconal clients. The main information was categorized in different main groups and sub groups of information. The data was cross-tabled.

The results of this study showed that cereal, milk and meat products were primarily bought with the food vouchers. The number of consumer-ready meals was high in vegetable, meat, fish and cereal groups. Fresh fruit and vegetables were not bought enough compared with the Finnish nutrition recommendations by The National Nutrition Council. Based on my study, it was a challenge for both single people, couples and families with children to buy adequate food and hygiene products for a week with such a small amount of money. Interestingly, the families with children bought more fresh fruit when they were granted a food voucher for a higher amount of money.

As conclusion, this study indicates that there is a need for information about good housekeeping and diet. It is recommended that deacons would be motivated to discuss with the clients and advise them how to purchase economically healthy food and necessary hygiene products.

Keywords: food voucher, Diaconal Services, parish, food, diet

SISÄLLYS

1 OSTO-OSOITUS AVUSTUSMUOTONA JA TUTKIMUSKOHTENA	5
2 DIAKONIAITYÖN OSTO-OSOITUKSELLA RUOKAA.....	6
2.1 Diakonian ruoka-avustuskäytäntöjen taustaa	6
2.2 Teologiset perusteet diakonian avustustoimintaan.....	7
2.3 Köyhyys ja ruoka-avun tarve yhteiskunnallisena ilmiönä	10
3 SUOMALAINEN RAVINTO JA RAVINTOSUOSITUKSET	14
4 TUTKIMUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	17
4.1 Pitäjänmäki asuinalueena	17
4.2 Pitäjänmäen seurakunta ja ruoka-avustuskäytännöt.....	18
5 TUTKIMUSKYSYMYKSET, TAVOITTEET JA MÄÄRITTEET	21
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	23
6.1 Aineiston keruu ja muokkaus.....	23
6.2. Aineiston analyysi	26
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	28
7.1 Avustusten kohdentuminen.....	28
7.2 Ostettujen tuotteiden esiintyminen tuoteluokissa.....	31
7.3 Valmisruoan osuus ostetuista elintarvikkeista	33
7.4 Ostettujen tuotteiden esiintyminen tuoteluokkien alaluokissa.....	34
7.5 Ostettujen tuotteiden vertailu perhetilanteen ja summan mukaan	42
7.5.1 Yksinelävän osto-osoitusten vertailu	43
7.5.2 Lapsiperheen osto-osoitusten vertailu.....	43
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	45
8.1 Osto-osoituksella ostetut tuotteet	45
8.2 Peruselintarvikkeiden osuus ruoka-ostoksista.....	48
8.3 Ostetun ruoan ja muiden tuotteiden riittävyys yksilön tai perheen tarpeisiin	50
9 POHDINTAA	52
LÄHTEET.....	57

1 OSTO-OSOITUS AVUSTUSMUOTONA JA TUTKIMUSKOHTENA

Vuonna 2010 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakonian asiakastyön yhteydenotoista 38 % koski taloudellista hätää. Yksinasuvien osuus taloudellista apua saaneista oli 52 %. Seuraavaksi suurin apua saanut ryhmä oli yksinhuoltajaperheet. Yhteiskunnan sosiaaliturvan heikkoa tasoa on diakoniatyössä täydennetty erityisesti ruokaavustuksilla. (Taloudellinen avustaminen diakoniatyössä vuonna 2010.)

Seurakunnan avustusmuodoiksi ovat vakiintuneet ruokailun ja ruokakassien jakelun lisäksi asiakkaiden taloudellinen avustaminen ja osto-osoitukset läheiseen ruokakauppaan. Seurakuntien diakoniatyöntekijät myöntävät päivittäin osto-osoituksia kriisitilanteissa oleville ihmisille. Taloudellisen avustamisen rinnalla diakonia-apu on henkistä tukea ja neuvonantoa, joka tapahtuu keskustelemalla. Diakoniatyöntekijät pyrkivät neuvomaan ja ohjaamaan diakonian asiakkaita taloudenhallinnassa ja ruokaostoksien tekemisessä.

Ihmisen perustarpeisiin kuuluu ravinto. Ruoka ja ruokavaliot ovat kautta aikojen puhuttaneet. Nykyisin saamme runsaasti tietoa erilaisista ruokavalioista ja ruoka-aineiden terveellisyydestä. Asiantuntijat suosittelevat käyttämään ruokailussa lautasmallia ja noudattamaan ravinnossa ruokakolmion ja ruokaympyrän ruokavalion kokonaisuutta. Ruoan tulisi olla mahdollisimman monipuolista ja ravitsevaa.

Ruoka-apua hakevat asiakkaat ovat hätätilanteessa ja seurakunnan diakoniatyön tulisi vastata heidän tarpeisiinsa. Avustukset ovat kuitenkin vain muutaman kymmenen euron suuruisia. Runsaan ja monipuolisen ruoan ostaminen voi olla erittäin haastavaa, näin pienellä euromäärällä. Tämän johdosta päätin opinnäytetyössäni tutkia Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyön myöntämiä osto-osoituksia ruoka-ostoksia varten.

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut antaa työntekijöille lisää ymmärtämystä avunanto-tehtävään. Tutkimusanalyysini rinnalla olen pyrkinyt kartoittamaan suomalaisia ruokailutottumuksia ja muutoksia, jotka ovat tapahtuneet ruokailutottumuksissa.

2 DIAKONIATYÖN OSTO-OSOITUKSELLA RUOKAA

2.1 Diakonian ruoka-avustuskäytäntöjen taustaa

Kirkon tehtäviin on aina kuulunut huolenpito köyhistä, sairaista ja vammaisista. 1800-luvulla luotiin maahamme kunnallishallinto ja silloin kirkko vapautui lainsäädännöllisesti köyhäinhoidosta. Seurakuntien kirkkoherrojen velvollisuutena oli kuitenkin huolehtia köyhistä ja valvoa heidän asiaansa. Samalla alettiin vahvistaa vapaaehtoista laupeudentyötä ja sen merkitystä. Seurakuntadiakonia kasvoi 1800-luvulla. Ensimmäinen hiippakunnan diakonaatti perustettiin Kuopioon vuonna 1892 ja sen jälkeen myös muihin hiippakuntiin. (Kirkon aineellisen avun työryhmä 2000, 9.)

Tulevan vuosisadan aikana diakoniatyön keskeinen tehtävä oli auttaa heikoimmassa asemassa olevia henkilöitä. Yhteiskunnan muutokset ovat ohjanneet diakoniatyötä ja sen työnkuvaa. Vuonna 1972 astui voimaan kansanterveyslaki, joka vähensi sairaiden luokse tehtyjen kotikäyntien määrää ja työ alkoi painottua enemmän vanhusväestöön ja virkistystoimintaan. Diakoniassa alettiin myös korostaa ihmisen kokonaisvaltaista kohtaamista ja sielunhoidollisen diakonian keskeisyyttä. Sodanjälkeinen sosiaalisen työn korostus diakoniatyössä myös väheni. (Kirkon aineellisen avun työryhmä 2000, 9-10.)

1990-luvun lama muutti oleellisesti diakoniatyön toimenkuvaa. Diakoniatyön perinteisen asiakaskunnan ohelle diakoniatyön piiriin tulivat mielenterveysongelmaiset, konkurssin tehneet tai muuten äkillisesti varattomaksi joutuneet. Avunpyytäjät olivat jo ennen diakoniatyön puoleen kääntymistä etsineet tuloksetta ratkaisua varattomuuteensa ja ongelmiinsa. (Kirkon aineellisen avun työryhmä 2000, 17.)

Seurakunnan diakoniatyöhön kohdistui 2000-luvulle tullessa suuria odotuksia. Yhteiskunnassa tapahtuneen murroksen seurauksena diakoniatyön asiakaskunta oli kasvanut jatkuvasti. Asiakkaiden ikäjakauma oli myös muuttunut. Asiakaskunta oli muuttunut entistä enemmän vanhuksista työikäiseen väestöön. Myös lapsiperheiden osuus diakoniatyön asiakkaina oli lisääntynyt. (Kirkon aineellisen avun työryhmä 2000, 17.)

Seurakunnan diakoniatyöstä on tullut viimeinen oljenkorsi ja avun tuoja taloudelliseen hätään. Seurakunnat ovat kehittäneet uusia avustusmuotoja nälkäisille, kuten työttömien

ruokailut ja ruokapankit. Diakoniatyö joutuu paikkaamaan yhteiskunnan tuki- ja palvelujärjestelmän aukkoja. Diakoniatyön asiakaskontaktit ovat kasvaneet vuodesta 1994 lähtien. (Malkavaara 2007, 114-5.)

Vuonna 2010 kirkon diakoniatyö myönsi 77 000 ruoka-avustusta. Lisäksi on jaettu EU-ruokaa ja eri tavoin lahjoituksena saatua ruokaa avun tarpeessa oleville. Ruoka-avustusten määrä on kasvanut merkittävästi viimeisen viiden vuoden aikana. Huolimatta asiakastapaamisten kokonaismäärän laskusta vuonna 2010 ovat taloudellisen avustamisen kokonaismäärät olleet edellisvuotta suurempia ja jyrkkenevässä kasvussa. Suurin avunsaajien ryhmä on ollut yksinelävät, joilla toimeentulon perusosan pienuus ja kohtuuhintaiseksi määriteltyjen asuntojen vähyys tai puuttuvuus heijastuu tarpeena hakea kirkolta ruoka-apua. Myös lapsiperheiden arjen niukkuus näkyy tilastoissa. Lapsiperheiden saamien ruoka-avustusten euromäärät ylittävät yksinelävien lukumäärällisesti runsaammat avustukset. Ruoka-avustusten lukumäärä ja euromäärä on kasvanut edellisvuodesta. (Taloudellinen avustaminen diakoniatyössä vuonna 2010.)

2.2 Teologiset perusteet diakonian avustustoimintaan

Diakonian tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuvan avun antaminen niille, joiden hätä on suurin ja joita muualla ei auteta (KJ 4 luku 3 §). Taloudellisen avustamisen periaatteena on auttaa ihmistä hädässä ja perusteena on ihmisen avun tarve ja henkilökohtainen tilanne.

Kautta kristinuskon on seurakuntien velvollisuutena ollut vähäosaisten auttaminen. Vanhassa Testamentissa Mooseksen 5. kirjassa kehoitetaan ja veloitetaan huolehtimaan erityisesti muukalaisista, leskistä, orvoista ja köyhistä ja kehoitetaan luovuttamaan osa sadosta heille. Jesaja odottaa, että murrat leipää nälkäiselle, kun hänet näet, etkä karttele apua tarvitsevaa veljeäsi (Jes.58:6-7).

Uudessa Testamentissa Jeesuksen elämä ja toiminta antaa jokaiselle mallin aineelliseen auttamiseen. Jeesuksen kertomus laupiaasta samarialaisesta on esimerkkinä rakkaudentyöstä, jota tehdään seurakunnassa ja ympäröivän yhteiskunnan kanssa auttamalla huonommassa asemassa olevia. Laupias samarialainen auttoi ryöstettyä avuntarpeessa ole-

vaa ja otti kukkarostaan kaksi denaaria, jolla hän kattoi majatalon isännälle syntyneet kulut miehen majoittamisesta ja auttamisesta (Luuk.10: 25-37). Myös alkuseurakunnassa aineellinen jakaminen oli keskeistä ja apostolien avuksi valittiin seitsemän hyvämaineista miestä, joiden tehtävänä oli aineellisen avustusten tasapuolinen jakaminen avuntarpeessa oleville (Apt. 6:1-7).

Luterilaisen teologian mukaan hengellisyys ei ole diakoniatyön jonkinlainen ulottuvuus, vaan sen sisältö. Ihmiskunnan hätään reagoiminen ja siihen puuttuminen ilmentää hengellisyyttä. Siellä missä kärsimystä ja vaivaa kohdataan ja jaetaan kärsimystä, siellä kohdataan Kristus. Siellä Kristus on läsnä. (Elenius 2007, 165.)

Avuntarvitsija ei kuitenkaan arvioi saamaansa apua maailmankatsomuksista tai uskonnollisesta yhteisöstä käsin vaan hädästään käsin. Avunsaajan tulee saada apua riippumatta avunantajan maailmankatsomuksesta ja avunantajan sekä auttavan poikkeavista lähtökohdista. Luther määrittää uskon uhrautuvaksi rakkaudeksi, mutta ei edellytykseksi tälle rakkaudelle. Tästä johtuen kristityn tulee ensisijaisesti ja aktiivisesti suuntautua rakkaudentyölle ja -palvelulle lähimmäisen hyväksi. (Elenius 2007, 164-5.)

Niin pienissä kuin suurissakin teoissa, joita ihmiset tekevät lähimmäisilleen, on nähtävissä Jumalan läsnäolo. Siinä missä kaksi ihmistä kohtaa toisensa Jumalan silmien alla, asettuu kärsivä Kristus toisen kasvojen eteen. Uhrautuva rakkaus ei tapahdu vapaasta tahdosta, vaan Jumalan kutsusta ja ohjauksessa. (Elenius 2007, 175.)

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen kannanotto Kohti yhteistä hyvää annettiin vuonna 1999, jolloin Suomen taloudessa laman muutosten johdosta oli 600 000 suomalaista joutunut turvautumaan jonkinlaiseen sosiaaliapuun ja samanaikaisesti 300 000 kotitaloutta sai toimeentulotukea. Varojen kohdentaminen julkisista palveluista kunnille muodostui ongelmaksi ja eniten apua tarvitsevat kokivat jääneensä turvottomiksi. (Kohti yhteistä hyvää 1999, 6.)

Piispat kuuluttivat lausunnossaan, että kirkon diakonisena tehtävänä oli etsiä niitä, jotka jäävät muun avun ulkopuolelle. Samalla tulisi myös vahvistaa yhteiskunnan ja kansalaisten yhteistyötä. Kirkon tulisi edistää omaa osavastuutaan yhteisöelämässä ja toimia yhteistyössä kansalaisten kanssa sosiaalisen vastuun kannossa. Kansalaisille tulisi jär-

jestää yhteiskunnan, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyöllä sellaiset olot, että voidaan huolehtia ihmisten perustarpeista. Yhteiskunnan tuen rinnalle tarvitaan ilman muuta myös ihmisten keskinäistä huolenpitoa. (Kohti yhteistä hyvää 1999, 25.)

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön linjaus 2015 nimellä Meidän kirkko - Välittävä yhteisö linjaa strategiset suuntaviivat kirkon diakoniatyölle. Niiden mukaan diakonia auttaa erityisesti niitä ihmisiä, joiden hätä on suurin. Tarkoituksena on auttaa ihmisiä löytämään omat voimavaransa ja toimimaan yhdessä heidän kanssaan olosuhteiden parantamiseksi. Pyrkimyksenä on antaa henkistä, hengellistä, fyysistä, sosiaalista ja taloudellista apua. Ihmisiä tuetaan, jotta he saisivat heille kuuluvat palvelut ja kunnioitetaan heidän erilaisia valintojaan ja tulkintojaan hyvästä elämästä. Linjauksessa todetaan myös, että kirkon tehtävänä on vahvistaa etsivää työtä ja tutkivaa työtettä, jotta tunnistamme ja ennakoimme avun tarpeen. (Meidän kirkko - Välittävä yhteisö 2007.)

Kirkon sosiaalifoorumi on itsenäinen vaikuttaja- ja asiantuntijaverkosto, joka nostaa yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun tärkeitä asioita. Puheenjohtajana toimii Porvoon piispa Björn Vikström. Se pyrkii vaikuttamaan kannanotoillaan kirkon, politiikan ja koko yhteiskunnan asioihin. Sosiaalifoorumin kautta puhutaan yhteiskunnan heikompien ja syrjäytyneiden ihmisten puolesta. Kirkon sosiaalifoorumin 2010- 2011 teemana on Kohtuullinen elämä, joka on myös kirkon diakoniatyön ja Yhteisvastuukeräyksen teema. Foorumi on tarkastellut arkea ja nostaa keskusteluissa esille kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat, jotta he saavuttaisivat kohtuullisen elintason ja elämänlaadun. Kirkon tehtävänä on torjua huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. Foorumissa todetaankin, että julkisen talouden heikkous ei saa olla peruste ihmisen heitteille jättämiselle. (Kirkon sosiaalifoorumin kannanotto 2011, 4, 9, 32.)

Vuoden 2009 valtakunnallisen Yhteisvastuukeräyksen kotimaisena keräyskohteena olivat Suomen köyhät lapsiperheet. Yhteisvastuun keräyksen tulot ohjattiin Marttaliiton kautta kotitalouksien arjen tukemiseen ja taloudenhallintaan sekä erilaiseen ruokatalouden ja yleisen talouden neuvontaan. Yhteisvastuukeräys on koko kirkon yhteinen uskonnustus ja rakkaudenteko kärsimysten keskellä. Yhteisvastuukeräyksen kautta pyritään avustustoiminnan, diakonian - ja asennekasvatuksen lisäksi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Kuvaja 2002, 45-46.) Vuonna 2009 kirkko halusi auttaa ja nostaa kansa-

laisten tietouteen suomalaisten lapsiperheiden puutteen ja köyhyyden. Tähän köyhyyteen sisältyy ensisijaisesti perheen ruokatalous.

2.3 Köyhyys ja ruoka-avun tarve yhteiskunnallisena ilmiönä

Tutkimusten mukaan perusoikeussäännösten uudistuksen voimaan tulon 1.8.1993 jälkeen tapahtui tuntuvia muutoksia toimeentuloturvan rakenteessa ja tukia leikattiin myös tuntuvasti. Samanaikaisesti kiristettiin toimeentulotukeen oikeuttavia ehtoja. Monia ihmisten menoja, jotka vaikuttavat olennaisesti heidän käytettävissä oleviin tuloihinsa, ei huomioida sosiaalitoimen taholta. Iivari ja Karjalainen (1999, 13) toteavat tutkimuksessaan, että toimeentulotuesta on tullut ennen kaikkea sosiaaliturvaa täydentävä avustusmuoto.

Hyvään elämään sisältyy fyysisen ja psyykkisen terveyden lisäksi monia muita tekijöitä. Turvalliseen elämään kuuluu kohtuullinen asunto, kunnollinen ja vaihteleva ravinto, hyvät ihmissuhteet, toimeentulo, työ tai opiskelu ja virkistävä vapaa-aika. Huono toimeentulo ja/tai ylivelkaantuminen muodostavat kriisin elämässä. Seurauksena voi olla kierre, joka jatkuu vuosia. Pienikin ylimääräinen meno taloudellisessa tilanteessa, missä eletään kädestä suuhun, voi aiheuttaa taloudellisen katastrofin ja tyhjän ruokakaapin. (Vuorinen 2005, 27-8.)

Tutkimusten mukaan valtaosalla, 94 prosentilla, Myllypuron leipäjonoissa ruoka-apua hakevalla on perusetuudet kunnossa. He saavat heille kuuluvat eläkkeet, tuet ja päivärahat. Niiden lisäksi monilla on myös toimeentulotuki täydentämässä tuloja. Tämä perusturva ei kuitenkaan ole poistanut heidän köyhyyttään. Alle 65-vuotiaiden ruuanhakijoiden yleisin tulonlähde oli työmarkkinatuki (55%), seuraavaksi eläke (21%), ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha (10%), toimeentulotuki (4%), sairauspäiväraha (4%), palkkatulot (3%) sekä lastenhoitotuki tai muu vanhempainetuus (3%). (Siiki 2008, 132-3.)

Stakesin toimeentulotukitilaston mukaan suurin toimeentulotukea saava ryhmä oli yksinäiset henkilöt. Tukea saavien henkilöiden osuus oli 63 prosenttia vuonna 1995 ja vuonna 2006 toimeentulotukea saavien osuus oli noussut 70 prosenttiin. Yhden henkilön kotitaloudet ovat suurin toimeentulotukea saava ryhmä ja heidän osuutensa toimeen-

tulotuen saajina suhteessa väestön yhden henkilön kotitalouksiin on 21 prosenttia (Heino & Lamminpää 2008, 1.)

Lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on kasvanut 1990-luvulta lähtien. Vuonna 2003 lapsiköyhyysaste ylitti koko väestön köyhyysasteen ja vuonna 2004 nousi 12,3 prosenttiin. Tutkimusten mukaan heikoimmassa asemassa ovat yksinhuoltajaperheet, pienten lasten perheet ja monilapsiset perheet. Köyhyyden syinä voi olla vanhempien työttömyys, työmarkkinoilta syrjäytyminen, pitkäaikaissairaudet, osa-aika- tai pätkätyöllisyys tai pieni palkka. Opiskelijaperheiden taloudellinen toimeentulo on vaikeaa. Pääkaupunkiseudun korkeat asumiskustannukset vaikuttavat heikentyneeseen talouteen. (Lapsiköyhyystyöryhmä 2007, 3.)

Lapsiköyhyystyöryhmän mukaan erityisen kiireellisiä toimia perheiden taloudellisen tilan parantamiseksi tarvitaan yksinhuoltajaperheissä, maahanmuuttajalapsiperheissä ja perheissä, joissa yksi tai kummatkin vanhemmista ovat työttömiä tai pitkäaikaissairaita tai joissa on vammaisuutta. Lapsiperheiden köyhyys lisää syrjäytymisvaaraa ja aiheuttaa sukupolvesta toiseen siirtyvää köyhyyttä. Työryhmä toteakin, että lapsiköyhyys tulee yhteiskunnalle sekä yksilötasolla kalliiksi. (Lapsiköyhyystyöryhmä 2007, 3.)

Lapsiperheiden köyhyys on kasvanut johtuen 1990-luvulla tapahtuneesta verotuksen kiristämisestä. Silloin verotuksessa poistettiin lapsi- ja yksinhuoltajaleikkaukset. Perheiden etuisuuksia leikattiin ja inflaatio pienensi tulojen ostovoimaa, mikä vaikuttaa negatiivisesti perheiden ruokatalouteen. Lapsiperheiden suhteellinen asema tulonjaossa on heikentynyt voimakkaasti. Tutkimusten mukaan köyhiksi laskettavien perheiden määrä kasvoi vuosina 1990 - 2004 eniten pienten lasten perheissä ja yksinhuoltajaperheissä. Köyhyysasteenmäärittelyssä on käytetty suhteellista köyhyysrajaa, joka määrittää köyhiksi ne kotitaloudet, joiden tulot ovat alle 60 prosenttia kotitalouksien kulutusyksikköä kohden lasketusta mediaanitulosta. Vuonna 2004 suhteellinen köyhyysraja oli 11 690 euroa/kulutusyksikkö/vuosi. (Lapsiköyhyystyöryhmä 2007, 17-8.)

Yleisesti ottaen lapsiperheiden osuus toimeentulotukien saajista oli pienentynyt. Tarkemmin tarkasteltuna osoittautuukin, että kahden huoltajan lapsiperheiden osuus on laskenut 15 prosentista 10 prosenttiin kymmenessä vuodessa. Sen sijaan yksinhuoltajaperheiden osuus toimeentuloasiakkaina oli noussut 10 prosentista 12 prosenttiin. Väes-

tön perhetyyppeihin sopeutettuna voidaankin todeta, että joka neljäs yksinhuoltajaperhe saa toimeentulotukea, kun taas keskimäärin vain 8 prosenttia kaikista kotitalouksista saa toimeentulotukea. Näiden tilastojen avulla voi todeta, että viimesijaisen toimeentulotuen kautta tarkasteltuna yksinhuoltajaperheiden taloudellinen ahdinko on paljon tavallisempaa kuin muilla perhetyypeillä. (Heino & Lamminpää 2008, 1.)

Yksinhuoltajaperheiden lukumäärä on kasvanut kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2006 toimeentulotukea saavien yksinhuoltajaperheiden määrä kasvoi vuoden 1995 38 prosentista 49 prosenttiin. Toimeentulotukea saaneiden perheiden lapsista melkein kolmannes, 62 prosenttia, asui kahden vanhemman perheissä vuonna 1995, mutta vuonna 2006 ainoastaan 51 prosenttia lapsista, eli noin joka toisella lapsella oli kummatkin vanhemmat samassa taloudessa. (Heino & Lamminpää 2008, 2.) Pienet tulot ja köyhyys asettavat rajoituksia päivittäiseen elämään. Monipuolinen ravinto kuuluu jokaisen ihmisen perustarpeisiin, mutta hyvän ruokatalouden hallinta jatkuvassa niukkuudessa on vaikeaa.

Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksen ja laskelmien mukaan kohtuullisen minimin budjetissa ravintomenojen osuus on yksinasuvalla 200-282 euroa kuukaudessa. Pariskunnalla vastaava ravintomenojen osuus on 518 euroa kuukaudessa. Esimerkki lapsiperhe, jossa on neljä- ja kymmenen -vuotiaat lapset, kuluttaa kohtuullisen minimin budjetilla ravintomenoihin 815 euroa kuukaudessa. (Pakoma 2010, 16-19.)

Toimeentulotuen ravintomenojen laskettu osuus kattaa nipin napin yksinelävän minimibudjetin ravintomenojen osalta. Sosiaalitoimen hyväksymä ravintomenojen osuus yksinelävällä on laskettu kohtuullisen minimibudjetin tiukimpaan alarajaan, ollen 204 euroa kuukaudessa. Pariskunnalla toimeentulotuessa ruokamenoihin on laskettu menevän 348 euroa ja siten pariskunnan todellisten ruokamenojen kohtuullinen minimiruokabudjetti ylittyy 170 euroa kuukaudessa. Myös lapsiperheille vastaava todellisten minimibudjetissa tehdyt ruokamenot ja toimeentulotuen hyväksymät ruokamenot ylittivät 205 eurolla kuukaudessa. Tutkimuksessa ilmenee aivan selvästi, että toimeentulotuessa huomioidut ravintomenot eivät kata todellisia kustannuksia. Yksin asuvan yli 65-vuotiaan kotitalous olisi ainoa taloustyyppi, jolle nykyinen toimeentulotuki riittäisi melkein kattamaan ravintomenot. (Pakoma 2010, 16-19.)

Edellä mainitussa Kuluttajatutkimuskeskuksen syömiskustannuksia mittaavassa tutkimuksessa ei ole huomioitu erilaisia ruokavalioita. Kasvisruokavalio todennäköisesti muuttaisi ravintomenoja. Erilaiset sairaudet, allergiat tai muut ateriointia rajoittavat tekijät nostavat todennäköisesti ravintomenoja. (Pakoma 2010, 20.) Työkokemuksestani tiedän, että diakoniatyössä osto-osoituksia hakevien joukossa on henkilöitä, joilla esiintyy erilaisia rajoituksia ruoka-aineiden nauttimisen suhteen. Yhtenä esimerkkinä voisi olla gluteeniton ruokavalio. Huomioitavaa on myös se, että kaikki diakoniatyöstä osto-osoituksia hakevat ja saaneet eivät saa toimeentulotukea.

Kuluttajavirasto antaa onnistuneen taloudenhoidon oppaassaan (Kuluttajavirasto 2008) malliesimerkkejä tarkan talouden kuluista. Oppaassa ruokamenoihin on varattu vähemmän euroja kuin yllä kerrotussa tutkimuksessa. Oppaassa todetaankin, että tulisi ostaa peruselintarvikkeita einesten sijaan, sillä ne tulevat usein halvemmaksi.

3 SUOMALAINEN RAVINTO JA RAVINTOSUOSITUKSET

Tutkimuksessani tutkin ruokaa ja diakoniassa osto-osoituksella avustettujen ruokaostosten valintoja. Diakonian asiakkaiden ruoka-avuntarve on köyhyydestä tai äkillisestä varattomuudesta johtuvaa. Aihe on kuitenkin aina ajankohtainen, sillä ruoka kuuluu ihmisen perustarpeisiin. Ihmisten ruokailutottumuksiin on aikojen saatossa vaikuttanut yhteiskunnan muutokset. Ruokatottumusten muutoksiin ovat erityisesti vaikuttaneet teollistuminen, kansainvälistyminen sekä perheiden ja yhteiskunnan välisen työn muuttuminen. Ihmisten perustarve, ravinnonsaanti, pysyy kuitenkin vakiona. Se ei muutu. Ruokaa tulee hankkia, tehdä ja syödä.

Johanna Mäkelä (2003, 37) määrittää ravinnon elämän funktionaaliseksi ylläpitäjäksi ja ihmisiä ravitsevaksi aineeksi. Ruoan valinta on prosessi, jossa luonnon tarjoama ravinto muuttuu ruoaksi. Luonnon tuotteesta tulee kulttuurin tuote. (Mäkelä & Palojoki & Sillanpää 2003, 37.)

Useimmilla ihmisillä ruokailutottumukset määräytyvät sattumanvaraisesti ja tiedostamattomasti. Yleensä ihmiset syövät sitä mistä pitävät ja mihin ovat tottuneet. Ihmisten ruokatottumukset juontavat lapsuudesta. Lapsuudesta tuttua ruokaa pidetään turvallisenä ja tästä johtuen uusiin makuihin ja ruokaelämyksiin suhtaudutaan usein epäluulolla. (Mäkelä ym. 2003, 8.)

Suomalaiset suosivat perinteistä ja maukasta perusruokaa. Ruokatieto ry:n vuonna 2009 suorittaman gallup -tutkimuksen mukaan suosituimpien ruokien listalla ovat lihapullat, pihvit, leikkeet ja paistettu kala. Ruokamieltymyksien kärkipäässä ovat myös pizza, makaronilaatikko, jauhelihapasta, uunikala, lämpimät voileivät, lasagne ja munakas. Tutkimuksessa kysyttiin myös kuluttajilta kuinka usein he söivät lempiruokiaan. Tutkimuksesta ilmeni, että arjen keustosuosikki on jauhelihakastike, jota joka toinen suomalainen söi useammin kuin kerran kuukaudessa. Seuraavaksi tavallisimpia ruokalajeja olivat paistettu kala, broileri- ja kalkkunakastike tai -pata, lihapullat sekä piivi tai leike. Kalaruokien syöminen oli yleisempää aikaisempaan verrattuna. (Ruokatieto i.a.)

Ruoanvalinta tapahtuu moniulotteisena ilmiönä. Ostoskorin koostumukseen vaikuttaa keskeisesti ruoka-aineiden tarjonta, perheiden ruokailun perinteet, makutottumukset ja hinta. Ruokaostosten valintoihin vaikuttavat myös ruoanvalmistustiedot sekä -taidot ja kiinnostus ruoanlaittoon. Kuluttaja valitsee ostoskoriinsa sellaisia ruoka-aineita, joista hän osaa valmistaa ruokaa. (Mäkelä ym. 2003, 9.)

Yhteiskunnan rakennemuutokset ovat tuoneet muutoksia suomalaisiin ruokailutottumuksiin. Taloudellisen kasvun myötä ihmisillä on enemmän rahan käytettävissä ruokaostoksiin ja siten he voivat valita laadullisesti parempaa ruokaa. Tosin elintarviketeollisuus määrää pitkälle kuluttajien ostotottumuksia, mutta myös Suomen elintarvike-, ravitsemus- ja maatalouspolitiikka vaikuttavat kauppojen tarjontaan. Lisäksi kotitalouksissa kodinkoneiden kehitys on helpottanut ruoanvalmistusta ja säilytystä. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa naiset ovat työelämässä ja minkä johdosta miehet osallistuvat entistä enemmän ruoanvalmistukseen. Yhteiskunnan muutokset näkyvät kauppojen hyllyillä laajoissa tuotevalikoimissa ja lisääntyvässä palvelussa. (Mäkelä ym. 2003, 38.) Kuluttajien makutottumukset ovat laajentuneet yleistyneen matkailun vuoksi. Kuluttajat haluavat syödä myös kansainvälistä ruokaa. Myös ruokatrendit vaikuttavat ruokailutottumuksiin.

Päivi Palojoen mukaan (Palojoki 2003, 116) kuluttajat saavat paljon tietoa terveellisestä ja ravitsevasta ruoasta. Virallisissa suosituksissa kuluttajia ohjataan suosimaan määrätynlaisia ruokavalioita eri elämäntilanteissa. Heitä ohjataan välttämään määrättyjä elintarvikkeita ja suosimaan taas toisia. Ekologiset raaka-aineet, lähiruoka, slow food ja reilun kaupan tuotteet ovat nykypäivää ja puhuttavat. Erilaiset ruoka-ohjelmat ja ruokafestivaalit, lehdistön rinnalla, ovat myös kuluttajan tiedonlähteitä. Yleensä ruokatottumusten laaja-alaiseen muutokseen tarvitaan jokin erityinen muutos elämäntilanteessa tai terveydentilassa. (Mäkelä ym. 2003, 116.)

Hyvää ruokavaliota havainnollistetaan lautasmallilla, mutta myös ruokaympyrällä ja ruokakolmiolla voidaan havainnollistaa ruokavalion kokonaisuutta. Lautasmallissa puolet lautasesta täytetään raasteilla, salaattilla ja lämpimällä kasvislisäkkeellä. Neljannes lautasta koostuu perunasta, riisistä, pastasta tai muusta viljavalmisteesta. Lautasen viimeinen neljannes jää kala- liha- tai munaruualle. Ruokajuomana on rasvaton maito, piimä tai vesi. Ateriaan kuuluu myös täysjyväleipä, jolle on levitetty pehmeää kasvis-

rasvaveitettä. Jälkiruoaksi nautitaan marjoja tai hedelmiä. Maitovalmisteen ja jälkiruoan voi myös nauttia välipalana. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta i.a.)

Ruokaan ja ruokailuun liittyy vuorovaikutusta ihmisten sosiaalisissa suhteissa. Kulttuuriin kuuluvat yhteiset ruokahetket ja yhteenkuuluvaisuus, mutta samalla ruoka ja ruokailu luovat stereotypioita. Kaikilla yhteiskunnan jäsenillä ja sosiaaliryhmillä ei ole samantaisia aineellisia ja kulttuurisia mahdollisuuksia tehdä valintoja. (Mäkelä 2003, 38-9.) Ruoka on jokaisen perustarve, mutta siitä on muodostunut yhteiskunnassamme yksilöitä eriarvostava tuote.

Suomalaisten ravinnon tutkiminen on aina ollut ajankohtaista. Terveystieteiden tutkimuslaitos tekee parhaillaan uutta Terveystieteiden tutkimusta edellisen vuoden 2000 - tutkimuksen jatkeeksi. Tutkimus julkaistaan vuonna 2012. Monipuolisessa tutkimuksessa selvitetään myös suomalaisten ateriarytmiä ja ravinnonkäyttöä. Tutkimuksen ravitsemusosiossa selvitetään suomalaisten ateriarytmiä, erityisruokavalioiden noudattamista, ruoka-aineiden käyttöä ja kuinka tutkittavat arvioivat nauttivansa tiettyjä ruokia, juomia ja lisäravintovalmisteita. (Ruokatieto ry i.a.)

4 TUTKIMUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

4.1 Pitäjänmäki asuinalueena

Tutkimuksessa tutkitaan Pitäjänmäen seurakunnan alueella asuville henkilöille myönnettyjä osto-osoituksia. Pitäjänmäki on Helsingin kaupunginosa ja sijaitsee Helsingin luoteisosassa Espoon kaupungin rajan tuntumassa. Alueeseen kuuluvat osa-alueina Tali-lehto, Pajamäki, Strömbergin alue, Reimarla, Marttila, Pitäjänmäki, Konala ja Espoon rajalla Lehtovuoren kaupunginosa. Pitäjänmäen väestö koostuu 15 465 asukkaasta, 1.1.2010 mitatun Helsingin kaupungin tilaston mukaan. (Helsingin kaupungin tietokeskus i.a.)

Pitäjänmäkeä on kuvattu usein verrannollisesti Helsingin pienokoossa. Pitäjänmäen alueella on hyvin erilaista asuinkantaa. Konalan alueella on runsaasti ja Marttilan alueella pienessä määrin omakotitaloasutusta. Alueelle on noussut kerrostaloja 1950-luvulta lähtien ja parhaillaan rakennetaan uutta suurta asuinalueita Risikkoon. Lisäksi alueelle rakennetaan jatkuvasti lisää rivitalo-, pienkerrostalo- sekä omakotitaloasuntoja. Pitäjänmäen alueelta löytyy niin kalliin rahan asuntoja kuin myös kaupungin vuokra-asuntoja. Vakinaisen asutuksen lisäksi alueella käy töissä yli 27 000 työntekijää. (Helsingin kaupungin tietokeskus i.a.)

Pitäjänmäen asukkaista 85,9 prosenttia ovat suomenkielisiä ja 4,4 prosenttia ovat ruotsinkielisiä. Ulkomaalaisia on 10,1 prosenttia ja 9,7 prosenttia heistä puhuvat jotain muuta kieltä äidinkielenään kuin suomea. Alueen lapsisyntyvyys on suurempi kuin kuolleisuus ja alueen väkiluku on kasvava. Alueen suurimman ikäluokan muodostavat 40-64-vuotiaat ja seuraavaksi suurimman 25-39-vuotiaat. Alle 15-vuotiaita on 15,6 prosenttia. Työttömyysaste on 7,3 prosenttia, pitkäaikaistyöttömyys 12,9 prosenttia ja nuorisotyöttömyys 5,7 prosenttia. Työllisyysaste vuonna 2008 oli 74,8 prosenttia. Vuonna 2009 toimeentulotukea sai 1334 henkilöä. (Helsingin kaupungin tietokeskus i.a.)

4.2 Pitäjänmäen seurakunta ja ruoka-avustuskäytännöt

Pitäjänmäen seurakunta käsittää koko tämän edellä kuvatun alueen. Pitäjänmäen seurakunta kuuluu Helsingin seurakuntayhtymään ja Huopalahden rovastikuntaan. Se on tällä hetkellä pienin Helsingin seurakunnista. Seurakunnan diakoniatyössä työskentelee kaksi diakoniatyöntekijää, joista toinen olen minä sekä rovastikunnan monikulttuurisentyön diakoni. Ensisijaisesti kaksi ensin mainittua myöntävät taloudellisia avustuksia ja osto-osoituksia ruokakauppaan. Seurakunnassa on myös vapaaehtois pohjalla toimiva kamari, jonka ruokailuun myös myönnetään ateriakuponkeja tarvittaessa.

Vuonna 2010 Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyössä kohdattiin vastaanotolla 342 eri asiakasta. Kaiken kaikkiaan asiakaskontakteja oli 541. Osto-osoituksia ruokakauppaan annettiin 358 kappaletta. Suurin määrä, 161 osto-osoitusta, myönnettiin yksin asuville. Yksinhuoltajaperheille myönnettiin 100 osto-osoitusta ja kahden huoltajan perheille 55 osto-osoitusta. Avio- tai avoliitossa olevilla myönnettiin 30 osto-osoitusta. 12 osto-osoitusta myönnettiin muussa elämäntilanteessa oleville. Euromääräisesti kokonaisavustusten määrä oli 6192 euroa. (Helsingin seurakuntayhtymän tietokanta 2011.)

Pitäjänmäen seurakunta noudattaa avustuskäytännöissään Helsingin seurakuntayhtymän yleisohjeen mukaista käytäntöä. Tämän lisäksi seurakuntaneuvosto on hyväksynyt diakoniatiiimin laatiman avustuskäytännön ohjeet. Diakonian avunantamista ei rajata, Helsingin seurakuntayhtymän antamien ohjeiden mukaan, seurakunnan jäsenyyden, kansallisuuden tai avuntarvitsijan elämäntapojen perusteella. (Helsingin seurakuntayhtymän yleiskirje 2007.)

Seurakunnan avustusmuodoiksi ovat vakiintuneet ruokailun lisäksi asiakkaiden taloudellinen avustaminen ja osto-osoitukset läheiseen ruokakauppaan. Osto-osoitus on osoitettu kyseiselle henkilölle ja taloudellisen tuen tulisi olla pääasiassa tilapäistä ja kertaluontoista auttamista odottamattomissa kriisitilanteissa, sillä vastuu kansalaisten perustoimeentulosta kuuluu lakisääteisesti yhteiskunnalle. (Pitäjänmäen seurakunta 2006.)

Huhtikuuhun 2011 asti yksin asuvan avustus viikon ruokaostoksiin oli 10 euroa ja perheellisen viikkoavustus 20 euroa. Huhtikuun 2011 jälkeen avustuksia nostettiin Helsingin seurakuntayhtymän diakoniatyölle antamien suositusten mukaan. Yksinasuvan

henkilön osto-osoitus on suuruudeltaan 10-30 € ja perheellisen 20-50 €. Kokonaisavustusmäärärahan pienuudesta johtuen joudumme määrittämään asiakkaan saaman avustussumman tapauskohtaisesti. Diakoniatiimin laatimien avustusperiaatteiden mukaan asiakas saa harkinnan mukaan ruoka-avustuksen kolme kertaa vuodessa. Tapauskohtaisesti avustuksia voidaan antaa enemmän.

Diakonian avustusasiakkaaksi tulon perusteena ei välttämättä ole pienet tulot. Asiakasta tuetaan hänen elämäntilanteensa mukaisesti. Pienituloista tuetaan käyttämään varojaan oikein sen viisauden ja ammattitaidon mukaan, joka diakoniatyöntekijällä on. (Pitäjänmäen seurakunta 2006.)

Yhteistyö eri tahojen, kuten sosiaalitoimen, Takuusäätiön ja velkaneuvojan kanssa, on tärkeä osa asiakkaan auttamista, etenkin pitkittyneiden taloudellisten vaikeuksien ylitse pääsemiseksi. Taloudellinen avustus on ensiapua ja se on tarkoitettu tilapäisen, akuutin ja/tai yllättävän taloudellisen ahdingon selvittämiseksi. Tällaisen diakonia-avun tarpeen syitä voivat olla esimerkiksi sairaus, työttömyys tai muut yllättävät ja ennakoimattomat elämäntilanteet. Jokainen asiakas allekirjoittaa suostumuksen asiakastietojen kirjaamiseen ja säilyttämiseen. (Pitäjänmäen seurakunta 2006.)

Pääpaino diakoniatyössä on henkisellä ja hengellisellä avulla ja tuella, joka tapahtuu keskustelun ja sielunhoidon kautta sekä taloudellisella avustamisella, joka on tilapäistä ja kertaluontoista. Kohtaaminen ja keskustelu ovat merkittäviä käytössä olevia auttamisen välineitä. Taloudellinen avustaminen on tärkeää, mutta ei ole merkittävin painopistealue. Ensisijaisesti pyritään tukemaan asiakkaan omatoimista selviytymistä. Diakoniatyö haluaa olla sillanrakentaja huomiseen ja toivon tuoja toivottoman tuntuiseen tilanteeseen. (Pitäjänmäen seurakunta 2006.)

Diakoniavastaanotolla pyritään selvittämään syy, joka johti taloudelliseen ahdinkoon ja ruoka-avun tarpeeseen. Diakoniatyöntekijä yhdessä asiakkaan kanssa pohtii hänen elämäntilannettaan, taloudellisten vaikeuksien taustoja, sekä muun avun tarvetta. Yhteiskunnan tukijärjestelmiin verrattuna diakonian mahdollisuudet taloudelliseen auttamiseen ovat hyvin pienet ja rajalliset. Diakoniatyön periaatteiden toteutumiseksi on tärkeää, että avustamisessa jokaisen asiakkaan kohdalla löydetään kristillisessä hengessä tehty yksilöllinen ratkaisu. Pieni avustuskin ja ymmärtävä lähimmäisyys voi auttaa vaike-

assa elämäntilanteessa ja antaa voimia selviytymiseen tulevaisuudessa. (Helsingin seurakuntayhtymän yleiskirje 2007.)

Diakoniavastaanotolla käytyä keskustelua ohjaa avustuksen pienuus ja ruokatottumusten kartoittaminen, jotta avustus saataisiin hyödynnettyä maksimaalisesti. Samalla diakoniatyön tarkoituksena on tehdä ennaltaehkäisevää työtä tukemalla ja ohjaamalla köyhyydessä elävän yksilön tai perheiden ostotottumuksia. Diakoniatyössä ei kuitenkaan toimita autoritäärisesti, vaan seurakunnan työntekijä asettuu apua tarvitsevan asemaan ja rinnalla kulkijaksi ja pyrkii etsimään ja nostamaan esiin ja käyttöön henkilön voimavaroja.

5 TUTKIMUSKYSYMYKSET, TAVOITTEET JA MÄÄRITTEET

Tutkimus etsi vastauksia siihen, ketkä hakevat Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyöltä osto-osoituksia, missä elämäntilanteessa he ovat ja mitä tuotteita he ostavat kyseisillä osto-osoituksilla. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää asiakkaiden ostotottumuksia. Osto-osoituksilla diakonian asiakas on oikeutettu ostamaan elintarvikkeita ja hygieniatuotteita.

Tutkimukseni hypoteesina oli väittämä: Ruokaa ei valmisteta peruselintarvikkeista.

Tutkimuksen tulisi antaa vastaus seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä tuotteita on ostettu seurakunnan myöntämällä osto-osoituksella?
2. Kuinka suuren määrän peruselintarvikkeet muodostavat ruoka-ostoksista?
3. Ovatko osto-osoituksella ostettu ruoka ja muut tuotteet riittäviä yksilön tai perheen tarpeisiin?

Opinnäytetyöni tein seurakunnan diakoniatyön, seurakuntaneuvoston ja yleisesti seurakuntien diakoniatyön tueksi. Tutkimuksen tarkoituksena on antaa diakoniatyölle uutta näkemystä yksilön avuntarpeeseen ja sen rinnalla annettuun henkiseen ja sielunhoidolliseen tukeen, mutta ennen kaikkea neuvoa ja ohjausta antavaan tukeen.

Tutkimuksessa ei tutkittu ostettujen elintarvikkeiden ravintoarvoja. Tutkimuksessa keskityttiin erilaisten tuoteryhmien kartoittamiseen ja sitä kautta lisäämään ymmärrystä diakonian asiakkaiden ostotottumuksista.

Tutkimuksessani käytän erilaisia syömiseen liittyviä käsitteitä. Ruoalla tarkoitan elintarvikkeita, joita kuluttajat ovat ostaneet nautittavaksi ja joista he ovat valmistaneet ruokaa. Ostotottumuksia tutkittaessa elintarvikkeet on jaettu omiin tuoteluokkiin. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos määrittää elintarvikkeen ihmisravinnoksi käytettäväksi hyödykkeeksi, jonka voi nauttia joko sellaisenaan tai erilaisten käsittelyvaiheiden jälkeen ruoaksi valmistettuna (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos i.a. 2011).

Elintarvikkeet voidaan jakaa peruselintarvikkeisiin ja valmisruokaan. Erilaisissa huokean ruuan ohjeistuksissa neuvotaan suosimaan perusruokaa sen enempää sitä määrittelemättä. Valmisruoka on tutkimuksessani määritelty siten, että raaka-aineesta on tehty teollisesti ruokalaji. Tämän seurauksena kaikki muu ruoka on perusruokaa. Ravintoluokissa, joista käytän nimitystä tuoteluokka, ei ole kuitenkaan eroteltu tuoreita ja pakastevalmisteita.

Tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida käytössä olevaa toimintamuotoa ja pohtia mahdollisia kehitystapoja ja menetelmiä, jotta se palvelisi paremmin avun tarpeessa olevia. Tutkimuksen tavoitteena on asiakkaan elämänhallinnan ja hyvinvoinnin edistäminen diakoniatyöntekijän ja asiakkaan välisillä keskusteluilla. Opinnäytetyöni tavoitteena on ehdottaa jatkohanketta, jolla voidaan kehittää keinoja osto-osoituskäytännön rinnalle tai sijaan ja jolla voisi tukea yksilöiden ja yhteisön voimavarojen käyttöönottamista ja yksittäisen ihmisen arvostavaa kohtaamista ja auttamista.

Tämän diakoniatyön tutkimuksen perimmäisenä ja tärkeimpänä tavoitteena on palvella ja kohdata jokainen apua pyytävä ihminen parhaimmalla mahdollisella tavalla kriisitilanteessa. Diakoniavastaanotolla pyritään aina selvittämään syy, joka johti henkilön taloudelliseen ahdinkoon ja ruoka-avun tarpeeseen. Diakoniatyöntekijä pohtii yhdessä asiakkaan kanssa hänen elämäntilannettaan, taloudellisen vaikeuksien taustoja sekä muun avun tarvetta.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Aineiston keruu ja muokkaus

Tutkimuksen toteutusympäristönä oli Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyö. Ostosoiutuksia myöntää kolmesta diakoniatyöntekijästä pääasiallisesti kaksi diakoniatyöntekijää. Toinen näistä diakoniatyöntekijöistä olen minä. Tästä johtuen käytössäni on Status-ohjelman työkirja ja tutkimukseen tarvittavat osto-osoituksilla ostettujen tuotteiden kuitit, joista ilmenee ostetut tuotteet. Työni kautta tunnen käytännöt ja käytössäni on ohjeistus, joka koskee osto-osoitusten myöntämistä seurakunnan alueella asuville henkilöille.

Työssäni minua sitovat diakoniatyöntekijän eettiset ohjeet, jotka velvoittavat minua kunnioittamaan jokaista ihmistä Jumalan luomana ja toimimaan luottamuksellisesti, totuudellisesti ja rehellisesti. Tutkijana ja diakoniatyöntekijänä minua sitoo salassapitovelvollisuus, joka on säädetty julkisuuslaissa Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999. Salassapitosäännökset koskevat diakonian asiakkaiden henkilöllisyyttä, elämäntilannetta, taloutta tai muuta henkilöön liittyvää tietoa. Opinnäytetyössäni esitän vain yleistä tietoa joka koskee avunsaajien sukupuolta, ikärakennetta, perhetilannetta ja heille myönnettyjen osto-osoitusten suuruuksia.

Jokainen avustuksen saanut asiakas on allekirjoittanut suostumuksen asiakastietojen kirjaamiseen ja säilyttämiseen. Tässä suostumuksessa asiakas on suostunut siihen, että seurakunnan diakoniatyöntekijä saa kirjata tietoja hänen taloudellisesta tilanteestaan, terveydestään, elämäntilanteestaan ja muista keskustelussa ilmitulleista asioista asiakastietoihin ja säilyttää niitä tilastossaan tarpeelliseksi katsomansa ajan, sekä tarvittaessa ottamaan yhteyttä muihin asian vaatimiin viranomaisiin. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa, minkä jälkeen tiedot poistetaan. (Pitäjänmäen seurakunta 2006.).

Opinnäytetyöni on kvantitatiivinen tutkielma. Tutkimusmenetelmänä käytin kvantitatiivisen aineiston keruu- ja tutkintamenetelmää. Aineisto kerättiin diakoniatyölle ruoka-kaupoista palautettujen kuittien käsittelyn kautta. Osto-osoituksen saaneen henkilön tiedot löytyivät diakoniatyön Status-ohjelman työkirjasta. Siten tiedot, joita käytin indi-

kaattoreina olivat käytettävissäni. Sellaisia olivat tiedot henkilön sukupuolesta, ikäryhmästä, elämäntilanteesta (yksinasuva, perheellinen, parisuhteessa ilman lapsia). Kuiteista sain myönnettyt avustussummat tietooni.

Status-ohjelma on perusrekisteri, jonka tiedoista pystyin muodostaan uusia indikaattoreita ja käyttämään uusia luokituksia. Perusrekisterin etuna on mahdollisuus kerätä tiedostosta tutkijan haluama tieto ja muokata sekä analysoida saamia tietoja. Perusrekisterin tiedostot antavat tutkijalle mahdollisuuden yhdistää sieltä saatu tieto itse kerättyihin aineistoihin (Alkula 2002, 61.) Kyseessä on siis koko perusjoukon muodostama kokonaistutkimus (Metsämuuronen 2009, 61).

Pohdin, miltä ajalta tutkittavat osto-osoitukseni olisivat. Olisi ollut helpompaa lähteä tutkimaan koko vuoden 2010 osto-osoituksia ja niihin liittyviä kuitteja. Diakoniatyöntekijänä minua kuitenkin kiinnosti muutos, joka oli tapahtunut myönnettyjen osto-osoitusten euromäärässä. Huhtikuuhun 2010 asti oli yksinelävälle myönnetty viikkoavustukseksi 10 euron osto-osoituksia ja perheelliselle 20 euroa. Sen jälkeen Helsingin seurakuntayhtymän suosituksesta myönnettyjen osto-osoitusten yläraja yksinelävälle muutettiin 30 euroksi ja perheelliselle 50 euroksi. Halusin tutkimuksessani huomioida tämän muutoksen, vaikka ymmärsin, että se mahdollisesti tulisi tuottamaan minulle enemmän työtä ja pohdintaa. Tutkimuksessani halusin nähdä, vaikuttaisiko myönnetyn osto-osoituksen euromääräinen muutos asiakkaan ostotottumuksiin.

Aineisto kerättiin yhden vuoden vuosikierron ajalla, jotta asiakkaiden ostotottumuksiin ei vaikuttaisi vuodenaajan mukana tuomat muutokset. Tutkimuksessani halusin kartoittaa kaikki eri vuodenaikoina ostetut tuotteet, jotta tutkimus antaisi tulokseksi kaikki tuotteet, jotka oli ostettu vuoden aikana eri osto-osoituksilla. Siten syntyisi kokonaiskäsitys. Tutkimuksessani päädyin tutkimaan myönnettyjen osto-osoitusten otantaa ajalla 1.7.2010 -30.6.2011.

Tutkimuksessani minulla oli käytettävissä kaikki 1.7.2010 -30.6.2011 välisellä ajalla myönnettyt osto-osoitukset ja ruokakauppojen kuitit, joista näkyi mitä tuotteita asiakas oli ostanut. Käytettävissäni oli siis koko havaintomateriaali kiinnostukseni kohteena olevasta havaintoyksiköstä. Alkulan mukaan tämä mahdollistaa tutkimuksen luotettavuuden. (Alkula 2002, 106.)

Myönnettyjä osto-osoituksia oli ajalta 1.7. -31.12.2010 yhteensä 167 ja ajalta 1.1.-30.6.2011 yhteensä 131. Yhteensä osto-osoituksia oli 298 kappaletta. Tutkimusaineistoa kerätessäni huomasin, että tutkimusajankohtana oli osto-osoituksia myönnetty yhteensä 78 eri henkilölle. Aineistosta ilmeni, että useasti samoille henkilöille oli myönnetty useamman kerran osto-osoituksia. Heidän nimensä esiintyi toistuvasti myönnettyissä osto-osoituksissa.

Huomasin myös, että samalla ruoka-avun myöntämiskerralla oli myönnetty useampia osto-osoituksia. Käytäntönä oli silloin 10 tai 20 euron osto-osoituksen myöntäminen myös toiselle tai useammalle viikolle eteenpäin. Huomioni oli myös, että asiakkaat olivat usein ostaneet yhden osto-osoituksen sijaan kahdella tai kolmella osto-osoituksella yhtä aikaa, vaikka tämä onkin ohjesääntöjen vastaista. Tästä johtuen tutkimusajankohdan kuittien määrä oli pienempi kuin tutkimuksen ajankohdan aikana myönnettyjen osto-osoitusten määrä. Kuten yllä todetaan, myönnettyjä osto-osoituksia oli 298 kappaletta, mutta niihin liittyviä kuitteja ainoastaan 225 kappaletta. Tämä erotus syntyi siitä, että oli hyödynnetty useampaa osto-osoitusta yhdellä kaupassa käynnillä. Tutkittavien kuittien (N=225) tiedot muodostivat tutkimusaineiston.

Lisäsin jokaiseen osto-osoitukseen henkilön perhetilanteen, jonka löysin Status-tiedonkäsittelyn ohjelmasta. Perhetilanteessa en halunnut erotella yksinhuoltajaperheitä ja kahden huoltajan perheitä, sillä tutkimuksellisesti kyseisellä asialla ei ole merkitystä, vaan se olisi aiheuttanut turhaa tiedonhakua ja sormella osoittamista. Perheen lapsilukumäärää en ottanut huomioon, sillä jokaisen ostetun tuotteen lukumäärää tai mitta-arvoa ei myöskään määritellä tutkimuksessani. Lapsilukumäärällä ei siten ole tutkimuksen primääritiedoissa tutkimuksellista merkitystä mikä johtuu siitä, että tutkimuksessani en voinut eritellä tuotteiden määrällistä jakaumaa eri henkilöille.

Henkilön syntymävuosi, sukupuoli ja osto-osoituksen euromääräinen summa näkyi itse osto-osoituksesta. Vertasin käsissäni olevaa osto-osoitusten ja kuittien määrää Status -ohjelman antamaan määrään ja totesin niiden täsmävän.

6.2. Aineiston analyysi

Tutkimusaineisto analysoitiin SPSS for Windows -ohjelman avulla. Mitattavana ilmiönä kuittien eri tuotteet tuli tyypitellä, jotta ne voitiin käsitellä SPSS -ohjelmalla. Peruselintarvikkeet tuli myös luokitella, samoin kuin valmisruoka.

Päädyin käyttämään elintarvikeluokituksissa Terveiden ja hyvinvointilaitoksen luokituksia elintarvikkeille, jotka otin tietopankki Finelin luokituksista. Fineli on Terveiden ja hyvinvointilaitoksen ravitsemusyksikön ylläpitämä tietopankki, johon on koottu tietoa suomalaisten ja Suomessa käytettävien elintarvikkeiden ravintokoostumuksista. (Fineli i.a.)

Muodostin elintarvikeluokat yhdistäen elintarvikkeiden raaka-aineluokkia ja ruoankäyttöluokkia siten, että luokittelu kattaisi kaikki elintarvikkeet, joita osto-osoituksella oli ostettu. Elintarvikeluokkia tuli yhteensä 12. Nämä luokat jaettiin osamuuttujiin. Seitsemässä elintarvikeluokassa yhtenä osamuuttujana oli valmisruoka.

Lisäksi oli luokka 13 ”Hygieniatuotteita ja muut tuotteet”, jonka sisältämät tuotteet olivat 1 ”Henkilökohtainen hygienia”, 2 ”Pesuaineet, siivousvälineet ja -tuotteet”, 3 ”Muut tuotteet”, esimerkiksi tulitikut, muovikassit, palautuspulot, 4 ”Kissan- ja koiranruoka, lemmikkitarvikkeet”. Muuttuvia luokkia oli siis 13, joissa oli kahdesta kuuteen osamuuttujaa. Tuoteluokissa osamuuttujia oli yhteensä 68. Tuoteluokat ovat nähtävissä Liitteessä 1.

Ohjelmaan syötettiin ostettujen tuotteiden lisäksi Statuksen perusrekisterin tiedoista muodostetut uudet muuttujat, siis sukupuoli, syntymävuosi, perhetilanne ja ostoskuittien summat sekä niiden ominaisuudet. Tiedossa olevan syntymävuoden kautta pystyin muodostamaan ikäryhmiä. Ikäryhmiksi valitsin Status-perusrekisterissä käytetyt ikäryhmät 18–39 -vuotiaat, 40–64 -vuotiaat, 65–74 -vuotiaat ja yli 74-vuotiaat. Lisäksi syötin jokaisesta kuitista muuttujien arvot SPSS-ohjelmaan.

Aineistonkäsittely tapahtui ainoastaan ostotottumusten osalta eikä määrällisesti. En voinut syöttää SPSS -ohjelmaan osto-osoituksilla esimerkiksi ostettujen jogurttien desilitramäärää tai ostetun jauhelihan grammamäärää tai ostettujen virvoitusjuomapullojen

lukumäärää. Jos olisin toiminut näin, olisi havaintoaineistosta tullut liian laaja. Tutkimuksessani rajasin tuotteiden määrän pois ja tutkin ainoastaan sitä, miten tuotteet jakautuivat eri elintarvikeluokkiin ja niiden osamuuttujiin.

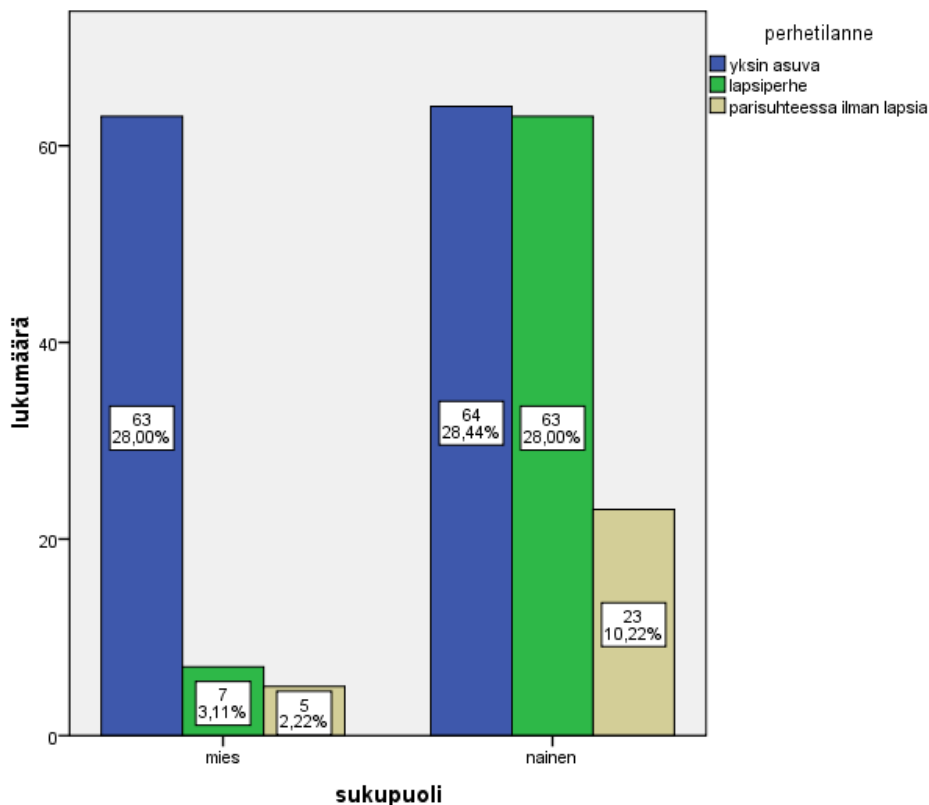
Aineisto tulkittiin aineistolähtöisesti. Muuttujat tutkittiin ristiintaulukoimalla, sillä ristiintaulukointi toimi hyvänä pohjana jatkoanalyysille. Ristiintaulukoinnin avulla saatiin kaksiulotteinen frekvenssijakauma. (Metsämuuronen 2009, 363.)

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Pitäjänmäen seurakunnan diakoniatyössä myönnettiin 298 osto-osoitusta tutkimuksen ajankohtana 1.7.2010 -30.6.2011. Osto-osoituksia oli myönnetty 78 asiakkaalle. Tutkimuksen aineiston muodostivat ostoskuitit, joita oli 225 kappaletta (N=225). Ostoskuitit edustavat ostoskäyntejä, joita kutsun myös ostoskerroiksi.

7.1 Avustusten kohdentuminen

Ostoskäyntien suurin asiakasluokka oli yksinasuvat. Heitä oli 127 henkeä, joista lähes puolet, 63 henkilöä, oli miehiä ja naisia oli 64 henkilöä. Lapsiperheelle myönnettyillä osto-osoituksilla löytyi 70 ostoskäyntiä. Selvästi pienimmän avustettavan ryhmän muodosti parisuhteessa ilman lapsia olevat. Heillä oli 28 ostoskäyntiä.

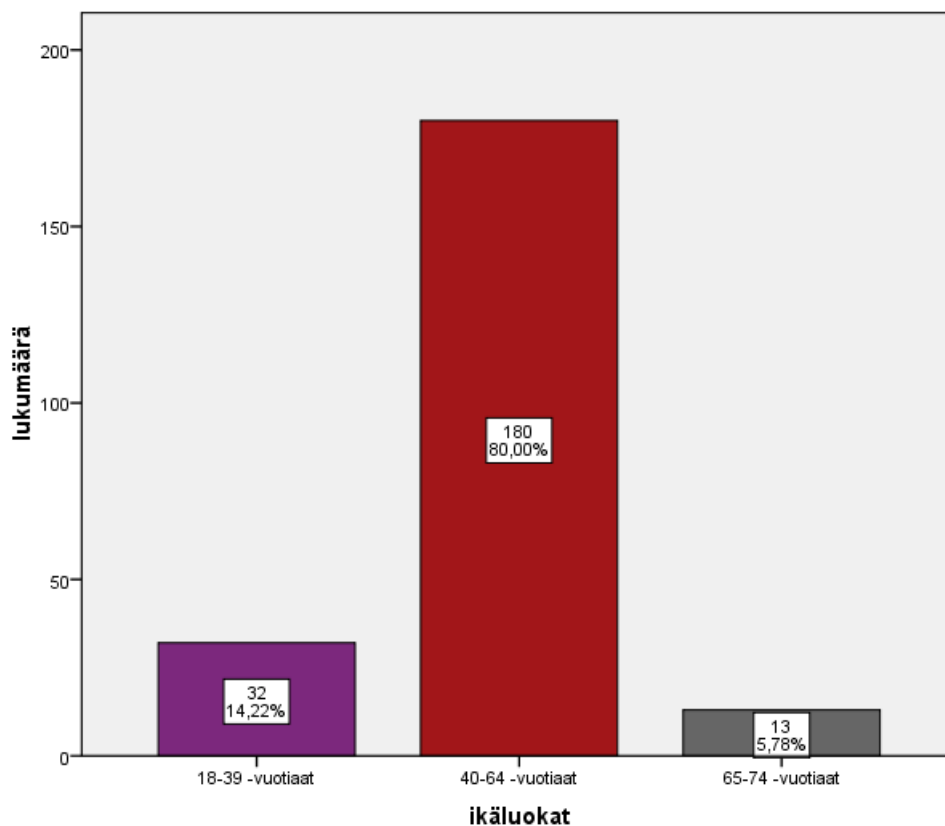

KUVIO 1. Avustusta saaneiden ruokatalouksien jakauma perhetilanteen ja sukupuolen mukaan (N=225)

Tuloksista ilmeni, että osto-osoituksia oli myönnetty enimmäkseen naisille ryhmissä lapsiperheet ja parisuhteessa ilman lapsia. Lapsiperheiden 70 ostokerrasta vain 7 oli miehen tekemiä ja parisuhteessa ilman lapsia 28 ostokerrasta vastaavasti 5 ostokertaa. Tuloksesta emme voi kuitenkaan nähdä tehtiinkö ostokset yksin vai toisten osapuolien kanssa. Tuotteen ostopäätös on voinut olla riippuvainen toisen osapuolen, mahdollisesti vastakkaisen sukupuolen edustajan vaikutuksesta.

Kuviosta 2 ilmenee, että suurin avustettu ikäryhmä oli aktiivi-iässä olevat 40–64-vuotiaat. Tässä ikä-luokassa oli tehty 180 ostokäyntiä, mikä on 80 prosenttia kaikista osto-osoituksilla tehdyistä ostokäynneistä.

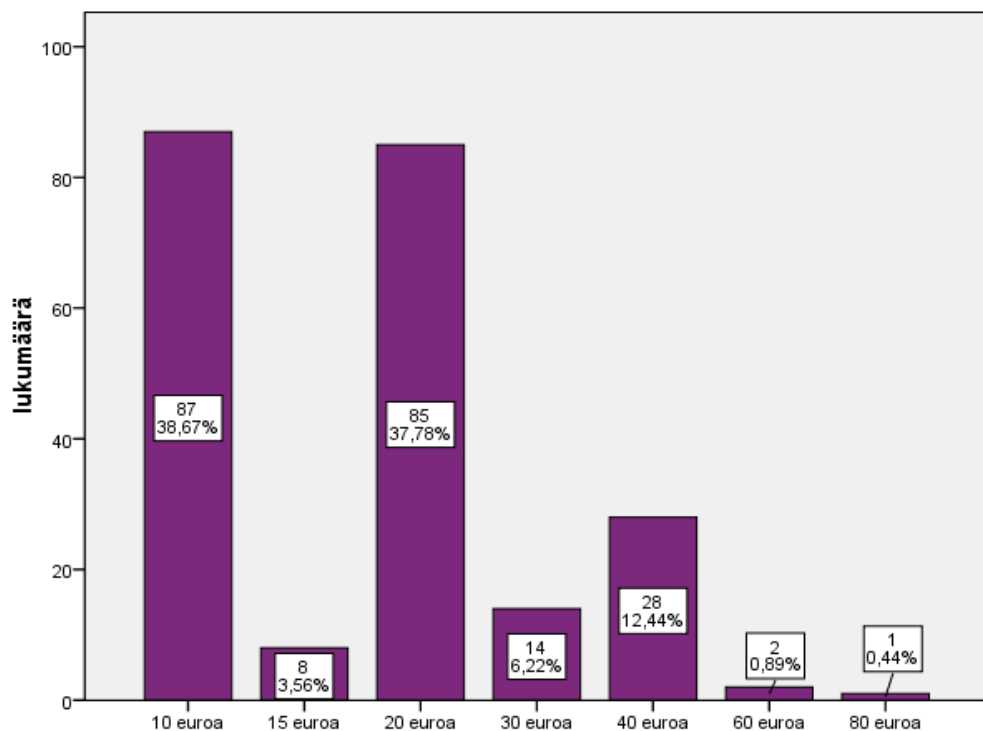
Seuraavaksi suurimman avustettujen ryhmän muodosti ikäryhmä 18–39 -vuotiaat. Heidän 32 ostokäyntiään muodostivat 14,22 prosenttia kaikista ostokäynneistä. Sen sijaan 65–74 -vuotiaiden suorittamia ostokertoja löytyi ainoastaan 13 kappaletta. Yli 74-vuotiaita ei esiintynyt lainkaan osto-osoituksissa.

KUVIO 2. Avustettujen ikä ikäryhmittäin (N=225)

Kuviossa 3 näkyvät 10 euron osto-osoitukset, joita oli 87 kappaletta, oli myönnetty yleisimmin, 84 kertaa, yksinasuville viikon ruoka-ostoksia varten. Huhtikuusta 2011 lähtien diakoniatyöntekijän oli mahdollista myöntää yksinasuvalle osto-osoitus aina 30 euroon asti. Tästä johtuen 15 euron osto-osoitukset, joita on 8 kappaletta, olivat myös yksinasuville myönnettyjä sekä 30 euron osto-osoituksista 10 osto-osoitusta. Yksinasuvalle on siis myönnetty 10, 15 ja 30 euron osto-osoituksia. Asiakas on voinut pyytää 30 euron osto-osoituksen kolmena kymmenen euron osto-osoituksena tai 20 euron ja 10 euron osto-osoituksina, jotta se riittäisi useammalle ostokerralle.

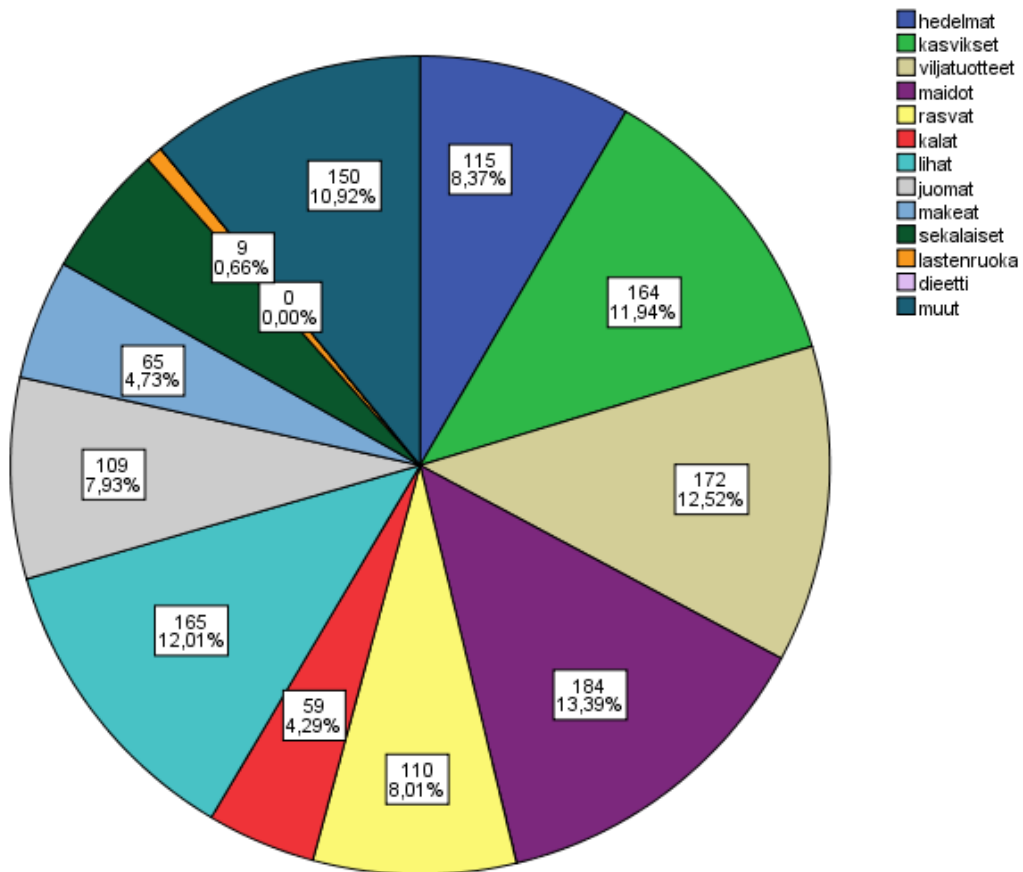
20 euron ostoksia oli 85 kappaletta ja 40 euron ostoksia 28 kappaletta. Lapsiperheille ja parisuhteessa ilman lapsia oleville on myönnetty osto-osoituksia viikon ruokaostoksia varten 20 euroa. 40 euron, 60 euron ja 80 euron esiintyminen kuviossa kertoo siitä, että on ostettu useamman viikon osto-osoituksella tuotteita samalla ostokerralla. Huhtikuun 2011 jälkeen on lapsiperheille myönnetty tilanteen ja harkinnan mukaan 40 tai 50 euron viikkoavustuksia. 80 euron edestä osto-osoituksia on myönnetty poikkeustapauksena.

KUVIO 3. Avustuksien suuruuksien jakauma euromäärän mukaan (N=225)

7.2 Ostettujen tuotteiden esiintyminen tuoteluokissa

Kuviosta 4 ilmenee, että avustettujen asiakkaiden ostoskorissa yleisimmät tuotteet ovat maitotuotteet, viljatuotteet, lihatuotteet, kasvikset ja juurekset, sekä muut tuotteet, johon sisältyy myös hygieniatuotteet. Kliinisiä ravintovalmisteita eli dieettivalmisteita ei ostoksissa esiintynyt lainkaan. Yhdeksällä ostokerralla oli ostettu lastenruokaa. Vain noin joka viidennellä ostokerralla on ostettu kalaa tai kalatuotteita, yhteensä 59 ostokertaa. Makeaa, johon kuuluu sokerin, siirapin ja hunajan lisäksi makeiset ja suklaa, oli ostettu 65 ostokerralla. Hedelmiä ja marjoja esiintyy hieman yli puolella ostoskerroista, 115 kertaa. Ravintorasvoja ja kananmunaa esiintyy 110 ostoskorissa. Yhteensä tuotemerkintöjä oli 1 302 merkintää, joka on koko tutkittavan aineiston tuotos.

225:ssä kuitissa ostomerkintöjä kaikissa tuoteluokissa oli yhteensä 1302 (=100%).

KUVIO 4. Ostettujen tuotteiden jakauma eri tuoteluokkiin (N=225)

Merkittävää on huomioida, että monissa kuiteissa eli tehdyillä ostoskerroilla ei lankaan esiintynyt eri luokkien tuotteita. Taulukosta 1 ilmenee tämä jako.

TAULUKKO 1. Tuoteluokkien ostokerrat kuittien perusteella (N=225)

Tuoteluokka	Ostokerrat	
	ei ostettu	ostettu
1 Hedelmät	110	115
2 Kasvikset, palkokasvit, pähkinät, peruna	61	164
3 Viljat ja leipätuotteet	53	172
4 Maidot ja maitoruoat	41	184
5 Ravintorasva ja, kananmunat	115	110
6 Kala	164	59
7 Lihat	60	165
8 Juomat	126	99
9 Sokerit ja makeiset	160	65
10 Sekalaiset	153	72
11 Lastenruoat, äidinmaito ja -korvikkeet	214	9
12 Kliiniset ravintovalmisteet	0	0
13 Hygieniatuotteita ja muut tuotteet	75	150

Tutkittaessa eri kotitalouksien ostostottumuksia perhetilanteen mukaan ilmenee, että puolet lapsiperheistä ei ostanut hedelmää. Mies ostaa harvemmin hedelmää, perhetilanteesta riippumatta. 29 miestä osti hedelmiä, mutta 45 miestä ei ostanut lainkaan. Parisuhteessa ilman lapsia oli ostettu suhteessa muihin enemmän hedelmiä. Yleistäen voidaan todeta, että naiset, perhetilanteesta riippumatta, ostivat miehiä useammin hedelmiä ja kasviksia.

Kalaa ostettiin vain joka neljännellä kerralla, ainoastaan 59 kertaa, kun ostoskertoja oli kokonaisuudessaan 225. Ostokset jakaantuivat aika tasaisesti eri perhetyyppien välillä. Yksinelävistä 32 osti kalatuotteita. Heistä yksin eläviä miehiä oli 15 ja yksineläviä naisia 17. Lapsiperheiden 70 ostokerralla ostettiin kalatuotteita ainoastaan 19 kertaa. Parisuhteessa olevat ilman lapsia ostivat kahdeksan kertaa kalatuotteita 28 ostokerrallaan. Kalatuotteet olivat siten harvinaisuus ostoskorissa.

Lihatuotteita ostettiin runsaasti. Sukupuolen jakauman mukaan lihatuotteita olivat miehet ja naiset ostaneet suurin piirtein yhtä paljon. Yksinelävä mies oli ostanut lihaa 40

kertaa ja yksinelävä nainen 44 kertaa. Lihatuotteita ei ostanut 23 yksinelävää miestä ja 20 yksin elävää naista. Perheelliset muodostavat suurimman lihankuluttajaryhmän ostettuaan 70 ostokerralla 59 kertaa lihaa. Parisuhteessa ilman lapsia olevat ostivat myös usein lihatuotteita. 28 ostokerrasta on 22 kertaa ostettu lihaa. Huomioitavaa on kuitenkin, että kaikki pizzat, myös kalaa ja lihaa sisältävät pizzat sekä hampurilaiset, on luokiteltu tuoteluokkaan 3 ”Viljat ja leipätuotteet” valmisruokana.

7.3 Valmisruoan osuus ostetuista elintarvikkeista

Valmisruoan esiintyvyys tuotemerkintöinä tutkittiin niissä seitsemästä tuoteluokasta, joissa valmisruokaa esiintyi. Suurimmiksi valmisruokaa esiintyviksi elintarvikeluokiksi muodostuivat tuoteluokka 7 ”Liha”, tuoteluokka 2 ”Kasvikset, palkokasvit, pähkinät, peruna” ja tuoteluokka 3 ”Viljat ja leipätuotteet”. Taulukko 2 havainnollistaa tilanteen.

Tuoteluokassa 3 ”Viljat ja leipätuotteet” valmisruokaa, jonka osuus tuoteluokassa oli 15,65 prosenttia, ovat erilaiset paistokset, pastaruoka, pizza, puuro, voileivät ja hampurilaiset. Kaikki erilaiset pizzat ovat sisällytettyinä tässä luokassa, myös lihaa ja kalaa sisältävät pizzat.

Tuoteluokassa 7 ”Lihat” valmisruokaa, jonka osuus tässä tuoteluokassa on 21,45 prosenttia, ovat jauheliharuoat, lihakeitot, -laatikot, -padat, makkararuokat ja valmiit pihvit, kyljykset, broilerit ja sisäelinruokat.

Tuoteluokassa 2 ”Kasvikset, palkokasvit, pähkinät, peruna” valmisruoan osuus on 19,10 prosenttia. Valmisruokaa ovat hernekeitto, kasviskeitot, -laatikot, -pääruokat, kypsennetyt kasvikset, sieniruokat, valmiit kasvissalaatit ja yhdistelmäsalaatit sekä perunavalmisteista kuivattu peruna, perunalastu, valmistamaton perunasosejauhe ja ranskanperunavalmiste.

Muissa tuoteluokissa valmisruokaa esiintyi vähemmän. Tosin tuoteluokassa 6 ”Kalat” valmisruoan osuus on 21,74 prosenttia kaikista kalatuotteista, mutta huomioitavaa on, että ostettuja kalatuotteita esiintyi vain 4,29 prosenttia kaikista tuoteluokista. Siten valmisruokien osuus tuoteluokassa 6 ”Kalat” on suhteellisen pieni verrattuna kaikkiin ostettuihin elintarvikkeisiin.

Tuoteluokassa 1 ”Hedelmät” valmisruokaa ovat hedelmä- ja marjasalaatit, marjakiisselit ja keitot ja marjapaistokset. Tuoteluokassa 4 ”Maidot ja maitoruoat” valmisruokaa ovat erilaiset maitojälkiruoat ja maitokastikkeet. Ainoastaan yksi ostos on tehty tuoteluokassa 5 ”Ravintorasvat ja kananmunat”. Valmisruokana on ollut munakas.

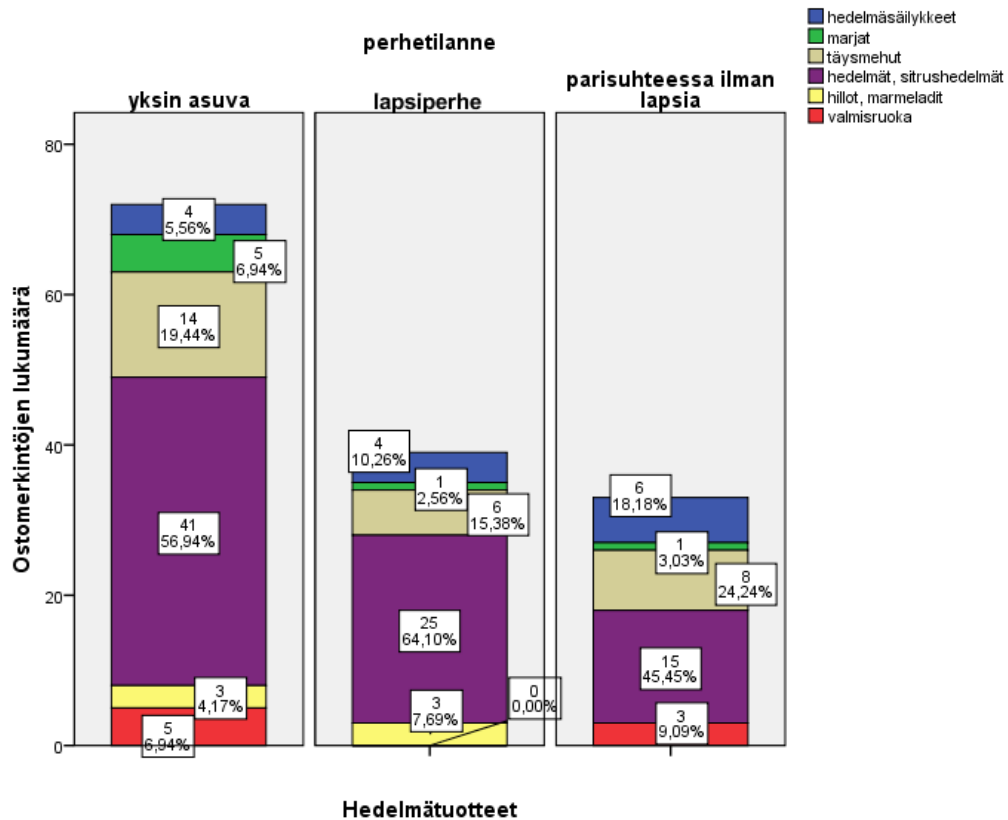
TAULUKKO 2. Valmisruoan esiintyminen ostoksissa ja tuoteluokissa (N=225)

Tuoteluokka	Valmisruoan ostosmerkinnät	Prosenttiosuus tuoteluokassa	Tuoteluokan osuus kaikista ostoksista
1 Hedelmät	8	5,56 %	8,37 %
2 Kasvikset, palkokasvit, pähkinät, peruna	55	19,10 %	11,94 %
3 Viljat ja leipätuotteet	46	15,65 %	12,52 %
4 Maidot ja maitoruoat	12	3,50 %	13,39 %
5 Ravintorasvat ja kananmunat	1	0,69 %	8,01 %
6 Kala	15	21,74 %	4,29 %
7 Liha	66	21,45 %	12,01 %

7.4 Ostettujen tuotteiden esiintyminen tuoteluokkien alaluokissa

Tutkimuksessa tutkittiin myös tuoteluokkien jakautumista alaluokkiin ostomerkintöjen mukaan. Tuoteluokkia oli 13 ja ne jakautuivat kahdesta kuuteen alaluokkaan eli osamuuttujaan. Tuoteluokat ja niiden jakautuminen osamuuttujiin tutkittiin kotitalouden perhetilanteen mukaan. Seitsemässä luokassa valmisruoka oli yksi tuoteluokan osamuuttujista.

Tuoteluokassa 1 ”Hedelmät” jaettiin tuoteluokassa kuuteen osamuuttujaan. Osamuuttujia olivat hedelmäsäilykkeet, hedelmät, hillot ja marmeladit, marjat, täysmehut ja valmisruoka. Valmisruokaa ovat hedelmä- ja marjasalaatit, marjakiisselit ja keitot ja marjapaistokset. Kuvioista 5 huomaa, että kun tuoteluokasta 1 ”Hedelmät” on tapahtunut ostosmerkintä, niin kysymyksessä on useimmiten ollut tuore hedelmä. Valmisruoan osuus on pientä tässä tuoteluokassa. Lapsiperheillä ei esiinny lainkaan valmisruokaa.

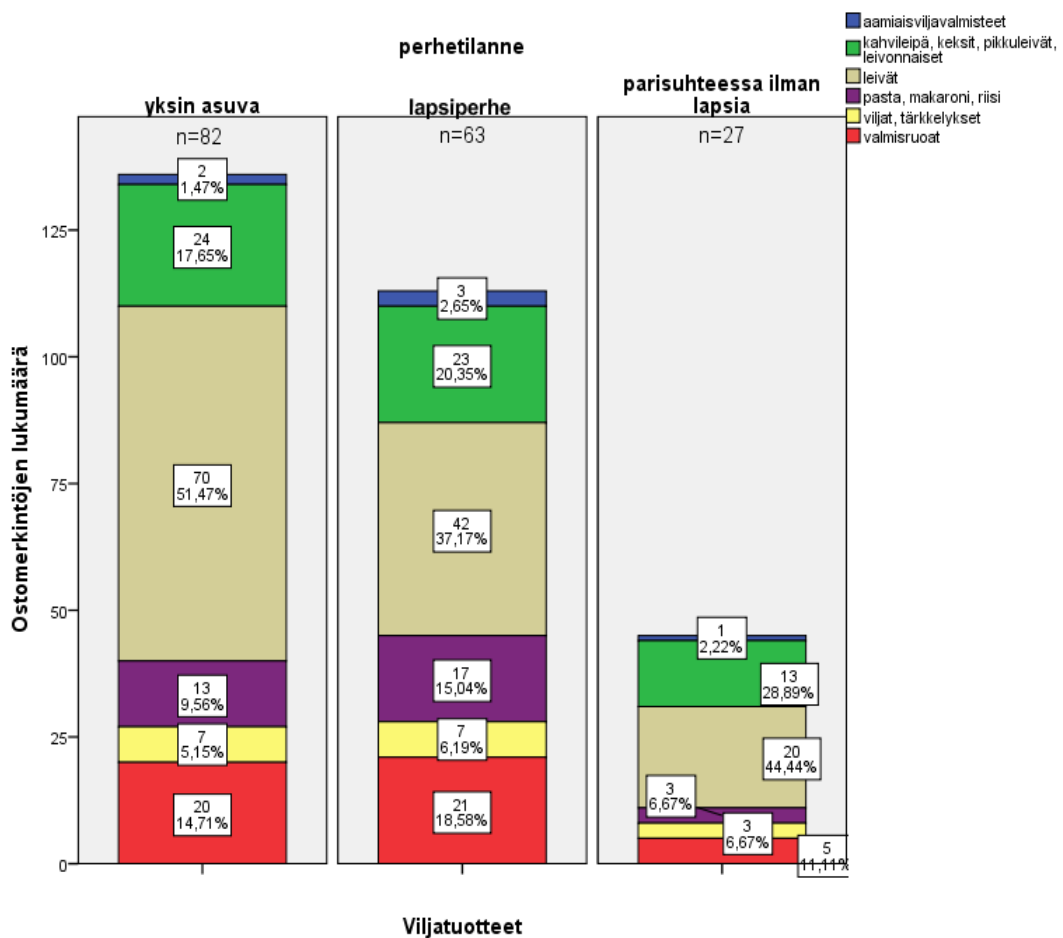

KUVIO 5. Tuoteluokka 1 Hedelmät ostosmerkintöjen jakauma alaluokkiin perhetilanteen mukaan (N=115)

Kasvituotteita ostettiin 164 ostokerralla. 61 ostoskoria ei sisältänyt lainkaan kasviksia tai juureksia. Yksinelävät olivat suurin ostajaluokka. Heillä esiintyi 92 ostosmerkintää. Ostetuista tuotteista suurin osa, 49 ostosmerkintää, kuului alaluokkaan juuri- ja mukulakasvit, palkokasvit, kaalit, sipulikasvit. Kuitenkin kolmas osa miehistä, 23 miestä, ei ollut ostanut lainkaan tämän tuoteluokan tuotteita.

Lapsiperheiden 58 ostokerralla ostettiin tuoteluokan 2 kasvituotteita ja 18 kerralla ei lainkaan. Lapsiperheiden ensisijainen alaluokka oli ”Vihanneshedelmät”, johon kuuluu muun muassa tomaatti ja kurkku. Kaikissa perhetilanteissa oli salaatin osuus pieni ja sen sijaan valmisruuan osuus korkea. Tuoteluokan ostoksista valmisruoka kattoi yksin asuvilla 16,67 prosenttia tuoteluokassa olevista kasvituotteista. Perheet suosivat 24,44 prosentin verran valmisruokaa ja vastaava luku parisuhteessa ilman lapsia olevilla oli 16,67 prosenttia.

Tuoteluokka 3 ”Viljat ja leipätuotteet” jakautuu aamiaisvalmisteisiin, kahvileipään, kekseihin, pikkuleipiin ja leivonnaisiin, leipään, pastaan, makaroniin ja riisiin, viljaan ja tärkkelykseen sekä valmisruokaan. Viljatuotteita osti 172 kotitaloutta, mutta 53 ostokerralla ei löytynyt tuotteista merkintää. Kuvioista 6 näkyy että leipä on yleisin ostettu tuote kaikissa kotitaloustyypeissä. Huomioitavaa on, että yksinasuvilla leivän osuus tuoteryhmässä on korkea, 51,47 prosenttia.

KUVIO 6. Tuoteluokan 3 Vilja ja leipätuotteet ostosmerkintöjen jakauma alaluokkiin perhetilanteen mukaan (N=172)

Kaikissa eri perhetilanteen kotitalouksissa esiintyy runsaasti merkintöjä alaluokassa kahvileipä, keksit, pikkuleivät, leivonnaiset. Lisäksi valmisruoan osuus on suuri yksinasuvilla 14,71 prosenttia ja lapsiperheessä 18,58 prosenttia. Valmisruokaa ovat erilaiset paistokset, pastaruokat, pizza, puuro, voileivät ja hampurilaiset. Huomioitavaa on

pastan, makaronin ja riisin sekä viljan ja tärkkelyksen vähäinen osuus tuotteista. Lapsiperheillä niiden osuus on suurempi, mutta yksinasuvilla ja parisuhteessa ilman lapsia olevilla huomattavan vähäinen esiintyvyys.

Tuoteluokassa 4 ”Maidot ja maitoruoat” tuotteet jakautuvat tasaisesti eri perhetilanteissa. Maito on tuote, jota on ostettu kaikissa kotitalouksissa eniten tuoteluokan tuotteista. Seuraavaksi tulevat yksinelävillä juustot ja lapsiperheillä sekä parisuhteessa ilman lapsia hapanmaitotuotteet, viili, jogurtti ja piimä. Jäätelön ja kerman osuus on pieni. Valmisruokaa esiintyy vain neljällä yksinelävällä, seitsemällä lapsiperheellisellä ja yhdellä parisuhteessa ilman lapsia, vaikka maitoa ostaneiden ostokertoja oli 184 kokonaistutkimuksen määrästä 225. Maitotuotteita ei esiintynyt lainkaan 41 ostokerralla.

Tuoteluokka 5 ”Ravintorasvat ja kananmunat” esiintyi ostokertojen kuiteissa puolella. 115 ostokertaa oli ilman merkintöjä ja 110 ostokerralla oli ostettu näitä tuotteita. Kananmunat muodostivat yksinelävillä 51,81 prosenttia tuoteluokan ostoksista. Lapsiperheellisillä oli huomiotavan suuri rasvakastikkeiden osuus 23,40 prosenttia kaikista tuoteluokan osamuuttujista. Valmisruokaa löytyi vain yksi ostomerkintä tässä tuoteluokassa.

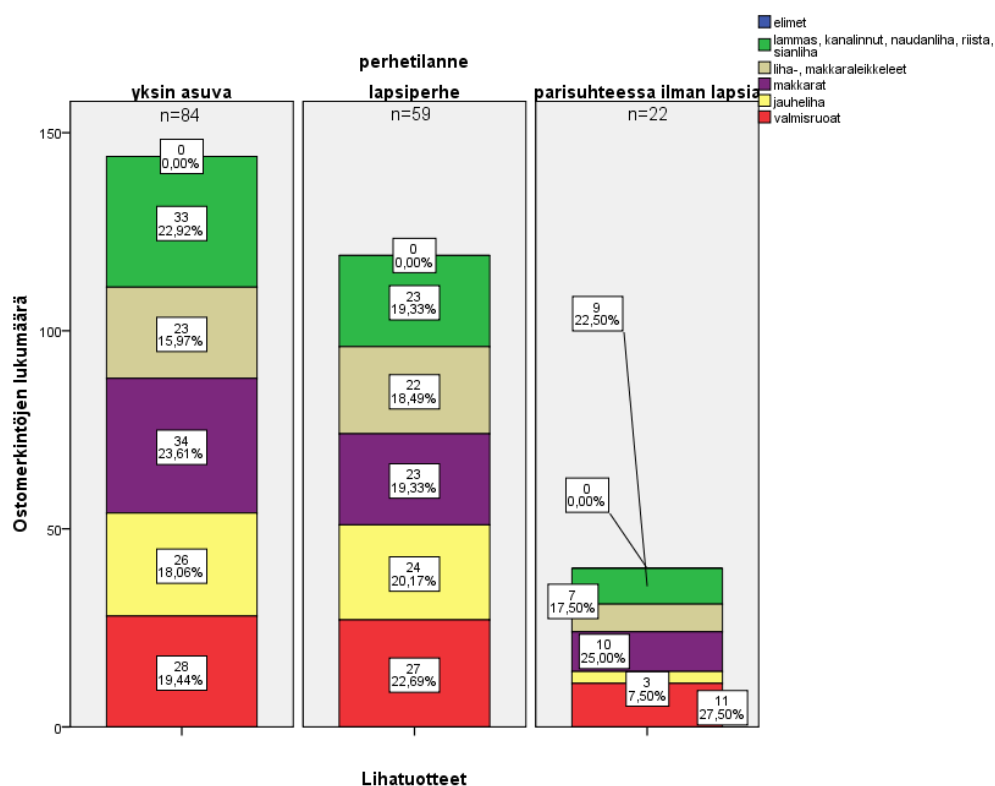
Tuoteluokka 6 ”Kalat”, kalatuotteita esiintyi vain 59 ostokerralla. Ostetuista tuotteista eniten ostettiin kalasäilykkeitä. Tähän alaluokkaan kuuluu muun muassa tonnikala. Seuraavaksi eniten oli ostettu valmisruokaa kaikissa kotitalouksien perhetilanteissa. Valmisruokaa ovat kalakeitot, -laatikot, kalapuikot, kalapullat ja muut kalaruoat. Tuoretta kalaa oli syöty vain muutamassa kotitaloudessa, kolmessa yksin asuvan ja lapsiperheen kotitaloudessa sekä yhdessä parisuhteessa ilman lapsia.

Tuoteluokka 7 ”Lihat” oli suurimpia tuoteluokkia. Lihatuotteita osti 165 kotitaloutta 225 taloudesta. Lihatuotteita ei esiintynyt 60 ostokerralla. Yksin asuvat ostivat lihatuotteita 84 kertaa (n=84) kaikista 127 (N=127) ostokerrasta. Lapsiperheet vastaavasti ostivat 59 ostokerralla (n=59) kaikista 70 ostokerrasta (N=70). Parisuhteessa ilman lapsia lihatuotteita esiintyi 22 ostokerralla (n=22) kaikista 28 ostokerrasta (N=28).

Tuoteluokkaan 7 ”Lihat” kuuluvat tuotteet elimet, lammas, kanalinnut, naudanliha, riista ja sianliha, liha- ja makkaraleikkeet, makkarat, jauheliha-valmisruoat. Sisäelimiä, joi-

hin kuuluu esimerkiksi maksa, ei ole syöty lainkaan. Kuviossa 7 näkyy, että tuotteiden alaluokat jakautuvat suhteellisen tasaisesti eri kotitalouksissa. Huomioitavaa on kuitenkin makkaratuotteiden suuri osuus ja erityisesti yksinelävillä sekä parisuhteessa olevilla ilman lapsia. Jauhelihaa syötiin paljon. Lapsiperheissä jauhelihaa syötiin hieman enemmän kuin muuta lihaa.

Tässä luokassa esiintyy eniten kaikista tuoteluokista ostosmerkintöjä valmisruoasta. Niitä löytyi 66 kappaletta. Valmisruokaa ovat jauheliharuoat, lihakeitot ja -laatikot, lihapadat, makkararuokat, valmiit pihvit ja kyljykset, broilerit ja sisäelinruokat.

KUVIO 7. Tuoteluokan 7 Lihat ostosmerkintöjen jakauma alaluokkiin perhetilanteen mukaan (N=165)

Tuoteluokka 8 ”Juomat” jakautuu alaluokkiin kahvi, tee, sokeroidut, keinotekoisesti makeutetut juomat, virvoitusjuomat, energiajuomat, urheilujuomat, kofeiinipitoiset virvoitusjuomat, vedet ja mehujuomat. 99 ostokerralla löytyi ostosmerkintöjä tästä tuoteluokasta. Lapsiperheet ja parisuhteessa ilman lapsia olevat olivat ostaneet usein näitä tuotteita. Kaikista 70 lapsiperheestä 50 oli ostanut tuotteita tuoteluokasta 8 ”Juomat”,

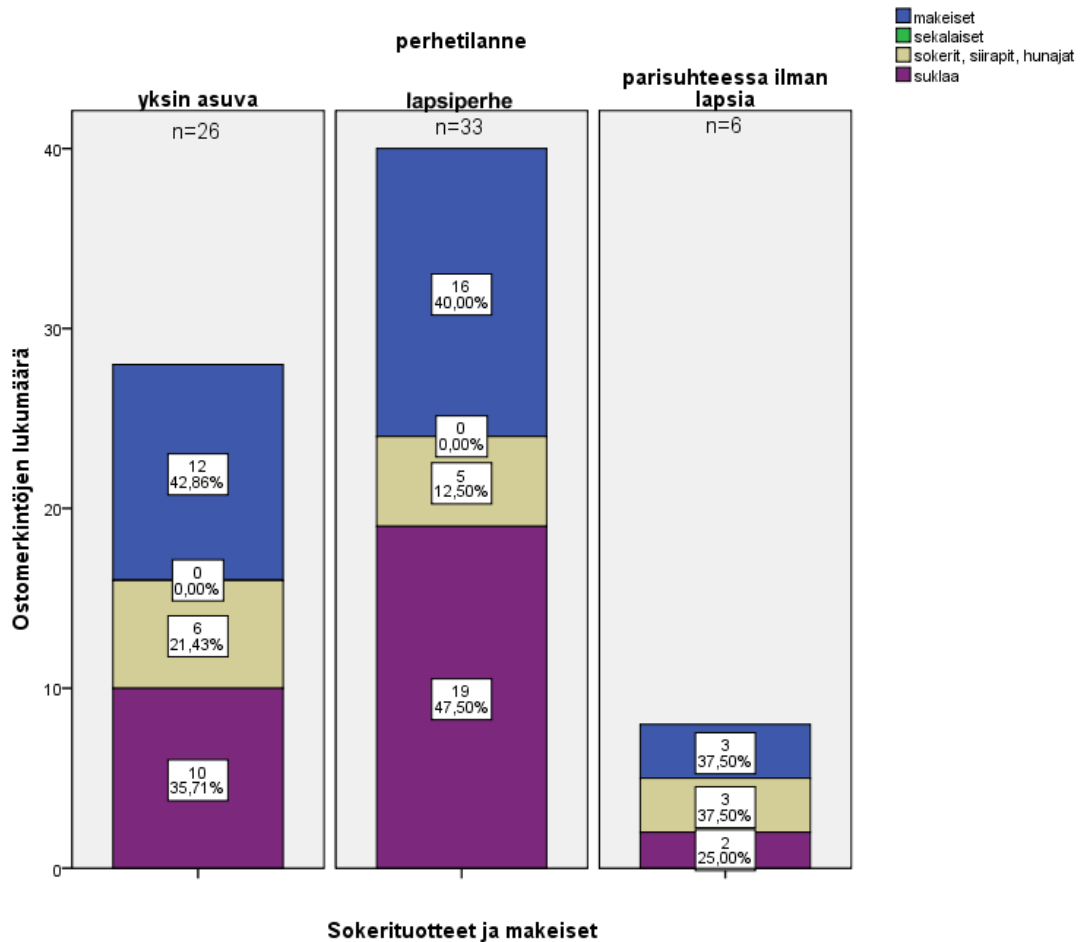
samoin 28 parisuhteessa ilman lapsia olevasta kotitaloudesta oli 18 pariskuntaa ostanut tuotteita. Yksin asuvien määrä oli huomattavasti pienempi otosmerkintöjen osalta. Ainoastaan 41 kotitaloutta 147 taloudesta oli ostanut tästä tuoteluokasta.

Suurimmat alaluokat olivat odotetusti kahvi ja mehujuomat. Virvoitusjuomien osuus oli suhteellisen korkea, yksinasuvilla 13,73 prosenttia, lapsiperheillä 17,81 prosenttia ja parisuhteessa ilman lapsia 22,73 prosenttia. Energiajuomaa oli ostettu seitsemän kertaa.

Tuoteluokasta 9 ”Sokerit ja makeiset” oli ostettu tuotteita 65 ostokerralla. 160 ostokerralla ei ollut ostettu tästä tuoteluokasta. Suklaata ja makeisia olivat ostaneet eniten lapsiperheet. Yllättävästi toiseksi eniten suklaata ja makeisia olivat ostaneet miehet kaikissa perhetilanteissa. Yksinasuvat miehet olivat ostaneet makeisia ja suklaata 18 ostokerralla. Yksinelävien miesten ostokertoja oli tutkimuksessa kokonaisuudessaan 63 kappaletta.

Kuiteista näkyy, että makeisia ja suklaata oli ostettu kassalla tasaamaan loppusummaa, mutta myös harkitusti ennen kassaa. Kuviossa 8 sivulla 41 ilmenee, että sokerin siirapin ja hunajan osuus ostoksissa oli pieni, ainoastaan 14 merkintää.

Tuoteluokassa 10 ”Sekalaiset alaluokkina” ovat mausteet, maustekastikkeet, naposteltavat, sekalaiset ruoka-aineet, makeutusaineet, suolat kohotusaineet ja apuaineet. 72 ostokerralla oli ostettu tuotteita tästä luokasta. 153 ostokerralla ei ollut ostettu kyseisiä tuotteita. Yksinelävillä (n=32) eniten ostettuja tuotteita olivat mausteet. Muuten tuoteluokan alaluokat jakaantuvat suhteellisen tasaisesti. Parisuhteessa ilman lapsia oli tuoteluokan 10 tuotteita ostettu vain seitsemän kertaa ja nekin jakautuivat tasaisesti. Lapsiperheessä kuitenkin maustekastikkeiden osuus oli huomattavan suuri. Lapsiperheiden Tuoteluokan 10 ostosmerkintöjä oli 41. Tuotteet oli ostettu 33 ostokerralla.

KUVIO 8. Tuoteluokan 9 Sokerit ja makeiset ostosmerkintöjen jakauma alaluokkiin perhetilanteen mukaan (N=65)

Tuoteluokka 11 ”Lastenruoat, äidinmaito ja äidinmaidonkorvikkeet” esiintyi vain yhdeksän ostokerran kuiteissa. Seitsemän lapsiperheen kotitaloutta ja kaksi yksinasuvaa naistaloutta olivat ostaneet tästä tuoteluokasta. Nämä kaksi yksinasuvaa naishenkilöä olivat ostaneet vauvansosetta. Lapsiperheiden seitsemän ostokertaa jakautuivat kuuteen ostosmerkintään sosevalmisteista ja kolmeen äidinmaidonkorvikkeen ostosmerkintään.

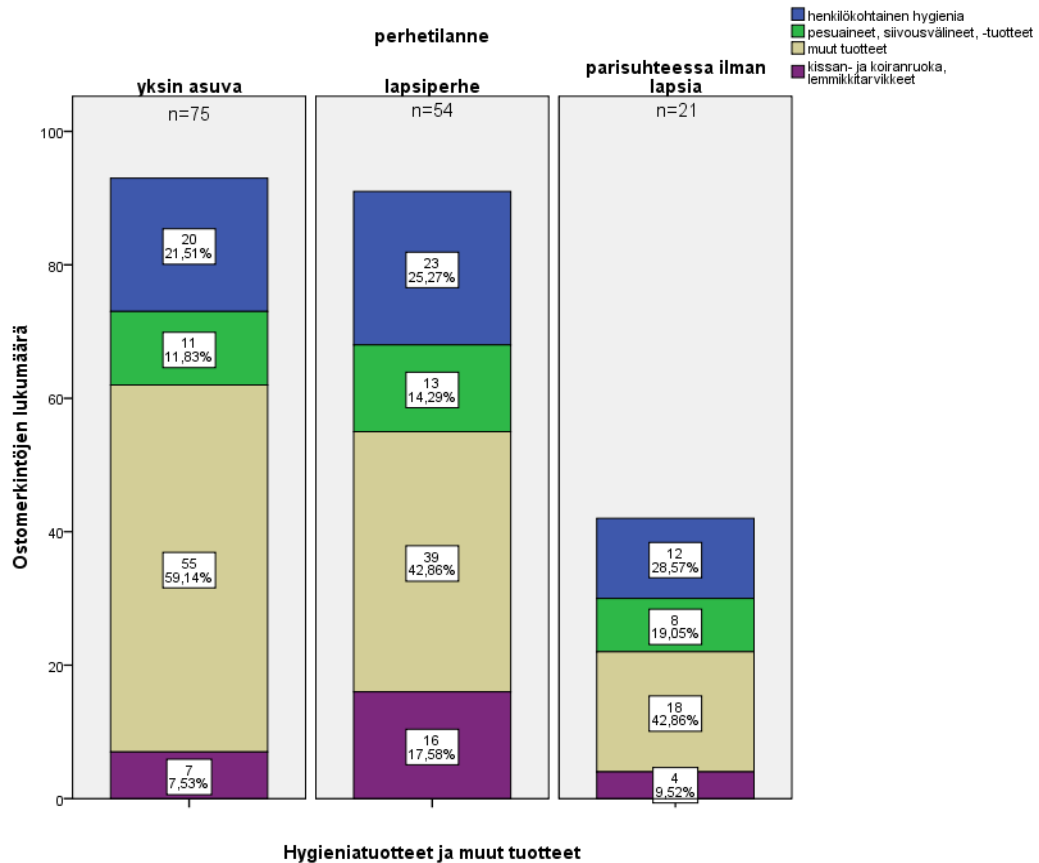
Tuoteluokan 12 ”Kliiniset ravintovalmisteet” tuotteita ovat erilaiset dieettivalmistejuomat, dieettivalmistejuomajauheet ja proteiinipatukat. Näitä tuotteita ei esiintynyt lainkaan ostoksissa.

Tuoteluokkaan 13 ”Hygieniatuotteita ja muut tuotteet” kuuluvat alaluokkina henkilökohtainen hygienia, pesuaineet ja siivousvälineet ja -tuotteet, muut tuotteet, kissan- ja koiranruoka ja lemmikkitarvikkeet. Kuviossa 9 sivulla 43 ilmenee, että kaikista ostoskerroista (N=225) 150 ostokerralla oli ostettu tuotteita tuoteluokasta 13. Yksinasuva nainen oli ostanut tuotteita 45 ostokerralla ja yksinäinen mies 33 ostokertaa. Yksinelävien kotitalouksien ostoskertoja oli siis 75 kaikista yksinasuvien ostoskerroista (N=127). Lapsiperheiden ostokerrat olivat 54 kertaa kaikista 70 ostokerrasta (N=70). Parisuhteessa olevilla ilman lapsia ostivat tuotteita 21 kertaa kaikista 28 ostokerrasta (N=28).

Yllättävän suuri oli muiden tuotteiden osuus. Nämä tuotteiden ostokset olivat osaltaan harkittuja ennen kassalle menoa, mutta myös osto-osoituksen myönnetyn koko summan tasaamiseen ja hyödyntämiseen pyrkiviä kassalla kiireesti ostettuja tuotteita, kuten muovikassit ja tulitikut. Yksinasuvilla muut tuotteet muodostivat 59,14 prosenttia koko tuoteluokan ostomerkinnöistä. Lapsiperheillä ja parisuhteessa ilman lapsia olevilla heiläkin tämän alaluokan ”Muut tuotteet” osuus oli suuri, 42, 86 prosenttia, verrattuna esimerkiksi henkilökohtaiseen hygieniaan. Toisaalta tuotteet olivat usein pieniä ja hinnaltaan huokeampia. Muut tuotteet alaluokassa esiintyi kuiteissa seuraavia tuotteita: muovikasseja, palautuspulloja, postikortti, tulitikkuja, Iltasanomat, Iltalehti, hehkulamppu, suodatinpaperi, keittiöliina, antiikkikynttilä, latvatähti, punainen kellokoriste, alumiinivuoka, alumiinifolio, kondomeja, kiuaspussi, pakastuspussi, aikakauslehtiä. Huomioitavaa on, että osto-osoitus on määritelty vain elintarvike- ja hygieniatuoteostoksiin.

Kissan- ja koiranruokaa ja kissanhiekkaa ostosmerkintänä esiintyi ostoksissa 27 kertaa. Diakoniatyön onkin syytä pohtia onko kissa tai koira perheenjäsen ja ovatko sen tarpeet yhtä primäärisiä kuin emännän tai isännän. Voiko kissa tai koira syödä samaa ruokaa kuin perheenjäsenet vai ostetaanko sille purkkiruokaa taloudellisessa kriisitilanteessakin. Ymmärrettävää on kissan tai koiran tuoma seura ja mielenterveyttä edistävä läsnäolo ja siitä huolehtiminen.

KUVIO 9. Tuoteluokan 13 Hygieniatuotteita ja muut tuotteet ostosmerkintöjen jakauma alaluokkiin perhetilanteen mukaan (N=150)

7.5 Ostettujen tuotteiden vertailu perhetilanteen ja summan mukaan

Huhtikuusta 2011 lähtien on diakoniatyölle annettu mahdollisuus myöntää yksineläville 10 euron viikkoavustuksen sijaan 30 euroa. Automaattisesti ei kuitenkaan ole avustussummaa nostettu, sillä diakonian avustusvarat ovat pysyneet samana ja ne tulee jakaa mahdollisimman oikeudenmukaisesti kaikkien apua tarvitsevien kesken. Siten ruokaavun saajille myönnetään osto-osoitus tapauskohtaisesti. Eniten apua tarvitseville myönnetään suurempia osto-osoituksia. Lapsiperheille voitiin antaa uusien ohjeiden mukaan 50 euron osto-osoitus viikkoavustuksena. Vertailen tutkimuksessani kuitenkin lapsiperheille myönnettyjä 20 euron ja 40 euron osto-osoituksia, jotka ovat tavallisimpia avustussummaa.

7.5.1 Yksinelävän osto-osoitusten vertailu

Tutkimuksessani halusin verrata ostostottumuksia tapauksissa, joissa yksinasuville on myönnetty 10 euron osto-osoitus ja toisille 30 euron osto-osoitus. Tämän vertailun kautta toivoin löytäväni vastauksen tutkimuskysymykseeni, onko osto-osoitus riittävä. Ostostottumusten muutosten kautta pyrin arvioimaan muuttunutta kulutusta.

Yksin elävän 10 euron osto-osoituksilla tehtyjä ostoksia oli vertailussa 84 ostokertaa ja yksin elävän 30 euron ostokertoja oli 10. Vertailussa ilmeni, että hedelmien, erityisesti maitotuotteiden, kalatuotteiden, lihan ja rasvan osuus laski huomattavasti havainnoitavassa aineistossa. Elintarvikkeiden osuus pieneni suhteessa juomiin, sekalaisiin tuotteisiin ja muihin tuotteisiin. Juomien prosentuaalinen osuus nousi 4,90 prosentista 12,16 prosenttiin. Juomia ovat kahvi, tee, sokeroidut, keinotekoisesti makeutetut juomat, virvoitusjuomat, energiajuomat, urheilujuomat, kofeiinipitoiset virvoitusjuomat, vedet ja mehujuomat.

Toinen elintarvikeluokka, joka kasvoi vertailussa, oli tuoteluokka 10 ”Sekalaiset”. Tämän luokan ostosmerkinnät olivat kasvaneet 4,17 prosentista 8,11 prosenttiin kaikista tuoteluokan ostosmerkinnöistä. Tuoteluokka 10 ”Sekalaiset” sisältää alaluokkina mausteet, maustekastikkeet, naposteltavat, sekalaiset ruoka-aineet, makeutusaineet, suolat kohotusaineet ja apuaineet. Muut tuotteet kasvoivat myös 9,80 prosentista 12,16 prosenttiin.

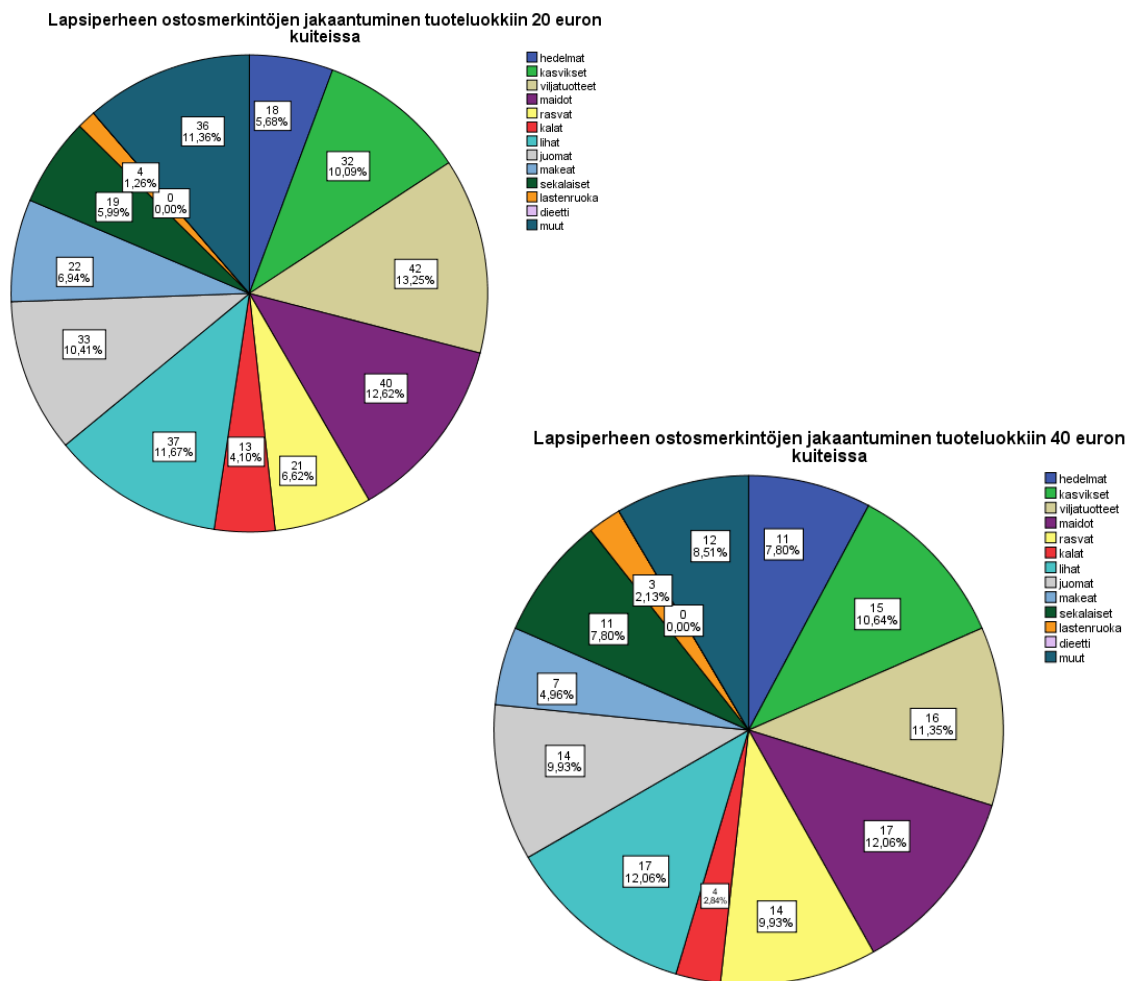
Tutkimuksen tuloksena voisi päätellä, että suurempi 30 euron osto-osoitus ei lisännyt peruselintarvikkeiden ja hedelmien ja kasvien ostamista. Vertailussa käytettiin kuitenkin niin pientä otosta 30 euron osto-osoituksista ja suurta otosta 10 euron osto-osoituksista, joten tutkimuksen tulos voi olla harhaanjohtava.

7.5.2 Lapsiperheen osto-osoitusten vertailu

Lapsiperheelle myönnettiin ennen huhtikuuta 2011 viikkoavustukseksi 20 euroa. Monesti myönnettiin samanaikaisesti useampia osto-osoituksia tuleville viikoille. Maksimissaan näitä osto-osoituksia sai kolmelle viikolle. Vertailussa on lapsiperheille myönnettyjä 20 euron osto-osoituksia 47 kappaletta ja 40 euron osto-osoituksia 17 kappaletta.

Vertailussa voi huomata, että lapsiperheissä ruoka-avustuksen ollessa 40 euroa hedelmien osuus kasvoi huomattavasti 5,68 prosentista 7,80 prosenttiin. Rasvojen ja kansanmunien osuus tuotemerkinnöissä kasvoi myös, 6,62 prosentista 9,93 prosenttiin. Liha-tuotteiden osuus pysyi melkein samana. Tässäkin vertailussa sekalaisen tuotteiden osuus tuotemerkinnöissä nousi.

Viljatuotteiden osuus laski huomattavasti, 13,25 prosentista 11,35 prosenttiin. Kalatuotteiden osuus laski entisestään ja tuoteluokasta 9 ”Sokerit ja makeat” ostosmerkintöjen osuus kokonaisostoksista laski 6,94 prosentista 4,96 prosenttiin. Samoin myös tuoteluokassa 13 ”Muut tuotteet” tapahtui huima prosentuaalinen lasku, 11,36 prosentista 8,51 prosenttiin. Kasvikset ja juurekset, maitotuotteet, liha ja juomat esiintyivät ostoksissa ostosmerkintöinä lähes samanlaisena.

KUVIO 10. Lapsiperheille myönnettyjen 20 euron (N=47) ja 40 (N=17) euron ostososoitusten vertailu

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tuli antaa vastaus kolmeen tutkimuskysymykseen, joiden kautta pyrittiin saamaan lisäymmärrystä diakonian asiakkaiden ostotottumuksiin ja ruokailutottumuksiin. Tutkimuskysymykset olivat 1) Mitä tuotteita on ostettu seurakunnan myöntämällä osto-osoituksella, 2) Kuinka suuren määrän peruselintarvikkeet muodostavat ruokaostoksista ja 3) Onko osto-osoituksella ostettu ruoka ja muut tuotteet riittävää yksilön tai perheen tarpeisiin?

Edellä mainittuihin tutkimuskysymyksiin pyrittiin antamaan vastaus ostettujen elintarvikkeiden analyysin kautta. Tutkimuksen hypoteesina ollut väittäjä, että ruokaa ei valmisteta peruselintarvikkeista, käsiteltiin saman tarkastelun kautta.

8.1 Osto-osoituksella ostetut tuotteet

Tutkimuksen tuloksien kautta voi päätellä, että osto-osoitusten pieni euromäärä asetti rajoituksia avustettujen kauppa-ostoksiin. Käytettävissä olevan pienen rahasumman hyödyntäminen oli haaste niin yksinelävälle, lapsiperheelliselle kuin parisuhteessa ilman lapsia olevalle. Kuittien tarkastelussa osoittautui, että moni avustettu käytti suurta taituruutta ostaa pienellä eurosummalla kotitaloudelle ruokaa ja hygienia tuotteita. Toisaalta kuittien kautta pystyttiin myös havaitsemaan eräiden henkilöiden kohdalla melkein täydellistä suunnittelemattomuutta ja osaamattomuutta arvioida viikon ruokatarvetta.

Osto-osoituksilla ostettiin runsaasti viljatuotteita. Odotetusti leipää ostettiin paljon. Huomioitavaa on kuitenkin kahvileivän, leivonnaisten, pikkuleipien ja keksien suuri osuus viljatuotteissa. Vaikutti siltä, että kotitalouksissa ei itse leivottu leipää tai leivottu leivonnaisia, vaan ne ostettiin valmiina. Tätä väittäjää tukee se, että viljaa, jauhoja, oli ostettu hyvin vähän. Todennäköisesti jopa taloudellisessa kriisitilanteessa erilaisilla leivonnaisilla, kahvileivällä, kekseillä ja pikkuleivillä oli perusteltu paikkansa ostoslistassa.

Suomalaiseen ravintokulttuuriin kuuluu leipominen, ja itse leivottu makea ja kahvileipä on suhteellisen edullista. Suomalaiset leipovat kuitenkin tänä päivänä suhteellisen vähän leipää (Pakoma 2010, 10). Marttojen (Marttaliitto 2010, 4-5) antamien kotitalousvihjeiden kautta pyritään suosimaan perusraaka-aineista itse tehtyä kotiruokaa. Marttojen ohjeiden mukaan leivän ja leivonnaisten leipominen tulee halvemmaksi kuin valmiin ostaminen. Tutkimuksessa osto-osoituksilla elintarvikkeita ostaneet eivät kuitenkaan leiponeet leipäänsä.

Samasta tuoteluokasta pastaa, makaronia ja riisiä ostavat eniten perheelliset. Tutkimusten mukaan lapsiperheissä perunan kulutus on laskenut ja pastan kulutus on jatkuvassa kasvussa. (Pakoma 2010, 5.) Sen sijaan yksinelävillä ja parisuhteessa olevilla esiintyi suhteellisen pieniä lukuja pastan, makaronin ja riisin ostosmerkintöjen määrässä. Yksinelävien 127 ostokerralla oli ostettu vain 13 kertaa pastaa, makaronia tai riisiä. Parisuhteessa ilman lapsia ostoskeroja oli ollut 28, mutta näitä tuotteita oli ostettu ainoastaan kolme kertaa. Pasta, makaroni ja riisi ovat huokeita tuotteita, jotka olisivat riittäviä, mutta niitä ei kuitenkaan ole suosittu ostoksissa. Pohtiessani tätä ilmiötä ja sitä, että viljaa tai puuroryynejä oli myös ostettu vähän, tulen päätelmään, että mahdollisesti osto-osoituksen saaneet olivat hankkineet nämä tuotteet muualta. Nousee kysymys siitä, hakivatko nämä samat henkilöt ruokajonoista täydennystä ruokatalouteensa jo ennen seurakunnan diakoniatyön puoleen kääntymistä tai samanaikaisesti. Tämä on hyvin mahdollista, sillä sen lisäksi, että Hurstin, Pelastusarmeijan ja Myllypuron ruokajako ovat yleisesti tunnettuja, niin myös seurakunnan diakoniatyöntekijät kertovat avuntarvitsijoille eri paikoista, missä on tarjolla ruoanjakelua tai diakoniaruokailua.

On hyvin uskottavaa, että kaikki mahdolliset apua antavat tahot käytetään hyväksi. Tutkimuksen tulos antaa ymmärtää, että diakonian ruoka-apu voi olla luonteeltaan sosiaalitoimen työtä jatkavaa tai täydentävää apua. Monet ostetut tuotteet ovat muuta kuin mitä olisi ajatellut olevan välttämättömiksi hätätilanteessa. Tästä esimerkkinä voisi olla virvoitusjuomat, makeat ja kahvileipä.

Diakonian avuntarve on tarkoitettu tilapäiseksi avuksi, mutta tutkimusten mukaan diakonian apua toistuvasti tarvitsevat ovat pitkäaikaistyöttömät, velkaantuneet ja yksinhuoltajat. Diakoniassa kohdatut ja taloudellisesti avustetut ovat yleensä työikäisiä ja nuoria työttömiä ja yksinhuoltajaäitejä. (Juntunen & Grönlund & Hiilamo 2006, 111.)

Pitäjänmäen seurakunnan avustustyössä asiakkaista 94,22 prosenttia oli alle 64-vuotiaita.

Maitotuotteita ostettiin paljon. Suomalaiseen ruokavalioon kuuluu keskeisesti maito, hapanmaitotuotteet ja juusto. Suuri osa suomalaisista käyttää maitoa päivittäin tai lähes päivittäin, mikä on kansainvälisesti harvinaista. (Ruokatieto 2009, 25.) Tutkimuksen tulos vastasi näitä odotuksia. Runsas leivän kulutus ja juustotuotteiden ostaminen antaa kuitenkin aihetta olettaa, että monilla voileipä korvaa aterian tai jonkin aterioista ja tuki aikaisemmin tutkittua tietoa siitä, että aikuisilla usein väliin jäävät ateriat korvataan jogurteilla ja voileivillä (Pakoma 2010, 9).

Makeisten ja suklaan kulutus osoittautui kohtalaisen suureksi. Makeisia ja suklaata syötiin lapsiperheissä ja yksinäisten miesten talouksissa. Lapsiperheissä makeiset ja karkkipäivät koetaan tärkeiksi (Pakoma 2010, 13) ja tämä ilmeni myös tutkimuksesta. Lasten toiveita oli huomioitu. Sen sijaan mielenkiintoinen ilmiö oli, että yksinasuvat miehet ostivat usein suklaata ja makeisia. Makeisostoksia on tehty kassalla ostossumman tasauksen vuoksi, mutta myös harkittuna ostoksena ennen kassalle tuloa.

Sokeria, siirappia tai hunajan ostettiin harvoin. Tämä tukee huomiota siitä, että kotona ei leivota tai tehdä itse makeita jälkiruokia. Sokeristen virvoitusjuomien kulutus oli suhteellisen suuri. Virvoitusjuomilla on suomalaisessa elämässä sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys. Ne koetaan lapsille ja aikuisille tärkeiksi (Pakoma 2010, 13).

Avustettujen ruokailutottumukset noudattavat yleisesti suomalaisten ruokailutottumuksia. Kalan osuus on kuitenkin erittäin pieni. Yksi suomalaisten lempiruokia on paistettu kala ja tutkimusten mukaan Suomessa syödään nykyään enemmän kalaa (Ruokatieto i.a). Ravintosuositusten mukaan tulisi syödä kalaa kaksi kertaa viikossa (Valtion ravitsemusneuvottelukunta i.a). Avustuksen saaneista vain muutamat olivat ostaneet kalatuotteita. Kalaa ei syöty yleensä tuoreena, vaan säilyketonnikalana tai kalapuikkoina. Tämä on ymmärrettävää, sillä niistä on helppoa ja vaivatonta valmistaa ruokaa. Tuoreen kalan hinta ja rajoitettu tarjonta ovat hyvinkin voineet olla esteenä sen ostamiseen.

Jauhelihaa ja makkaraa syötiin paljon raakalihatuotteiden ohella. Tutkimuksessa oli eritelty jauheliha yhdeksi alaluokaksi. Jauheliharuoat ovat suomalaisten suosikkiruokia (Ruokatieto i.a), mutta toisaalta jauhelihaa voi ostaa edullisesti, sillä sitä on usein tarjo-

uksessa. Makkaran osuus lihatuotteista oli suuri, erityisesti yksinasuvat söivät paljon makkaraa. Suomalaisten ravintotottumuksissa makkara on suosittu peruselintarvike ruoanvalmistuksessa (Ruokatieto i.a). Lihantuotteita ostettiin runsaasti ja ne näyttivät muodostavan pääasiallisen ravinnonlähteen aterioille.

Suomalaisissa ravintosuosituksissa hyvää ruokavaliota havainnollistetaan lautasmallilla, jolla havainnollistetaan ruokavalion kokonaisuutta. Osto-osoituksella avustettujen ruokavaliossa tämä lautasmalli ei toteutunut, sillä lautasmallissa puolet lautasesta tulisi täyttää raasteilla, salaattilla ja lämpimällä kasvislisäkkeellä. Neljännes lautasta koostuu perunasta, riisistä, pastasta tai muusta viljavalmisteesta. Lautasen viimeinen neljännes jää kala- liha- tai munaruoalle. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta i.a.) Liharuokien osuus oli suuri ja kasvien ja juuresten osuus oli suhteessa pieni. Ostetut kasvituotteet olivat harvoin salaattia ja usein valmisruokaa ja siten ne eivät myös täyttäneet suosituksia. Lautasmallin mukaan ostoksissa olisi pitänyt olla enemmän kasviksia ja juureksia ja salaattia. Tomaatti ja kurkku tuntuivat osittain korvaavan salaatin.

Osto-osoitukset oli määritelty siten, että niillä saattoi ostaa elintarvikkeita ja hygieniatuotteita. Tutkimuksessa ilmeni, että huolimatta näistä rajoituksista, osto-osoituksella ostettiin tuotteita, jotka eivät sisältyneet tähän määrittelyyn. Iltalehdet ja aikakauslehdet eivät kuulu kriisiavun piiriin, sillä päivittäisiä ilmaislehtiä on yleisesti saatavilla ja aikakauslehtiä voi lukea kirjastossa. Lehdet tulisi osto-osoitusta myönnettäessä erityismaininnalla rajata pois ostettavista tuotteista. Lemmikkieläinten ruoan ja kissanhiekan ostamista osto-osoituksella esiintyi ja siksi diakoniatyön tulisi tehdä päätös näiden tuotteiden kieltämisestä tai hyväksymisestä.

8.2 Peruselintarvikkeiden osuus ruoka-ostoksista

Tutkimuksen hypoteesina oli väittää, että ruokaa ei valmisteta peruselintarvikkeista. Ostoskuittien analyysin kautta tämä väittäminen vahvistuu jossakin määrin. Valmisruoan suuri osuus näkyi erityisesti liha- ja kasvituotteissa ja viljatuotteissa näkyi puolestaan valmispizza. Johtopäätöksenä tästä voi todeta, että ruokaa ei aina tai usein valmisteta perusaineista. Ruokaa on voitu kuitenkin jatkaa valmisruoasta ruokalajiin.

Tutkimusten mukaan suomalaiset ostavat valmisruokia, eivätkä koe siitä syyllisyyttä. Erityisesti miehet kokevat valmisruoan käytön hyväksyttävänä. Valmisruoka on tullut monesti korvaamaan joitakin suuritöisesti valmistettavia ruokia, kuten hernesoppaa ja maksalaatikkoa. Valmisruoka koetaan myös hyväksi pohjaksi ruokalajille. (Pakoma 2010, 15.)

Valmisruoka on kuitenkin kalliimpaa kuin perusraaka-aineista tehty ruoka. Avustettujen ostoksissa on ollut näköalattomuutta. Kysymyksessä voi olla sukupolvista toisiin siirtyvät ruokatottumukset, joihin liittyy näköalattomuus ja ruoanlaittotojen osaamattomuus. Kysymyksessä voi myös olla innostuksen puute. Ostoksia voivat ohjata hetken heräteostokset ja hetken mielihalut, johon liittyy suunnitelmallisuuden puute tai osaamattomuus. Seurakunnan avustuksia saavien joukossa on henkilöitä, joilla on epäterveelliset elämäntavat ja jotka eivät välitä terveydestään. Avustusten saajien joukossa on myös mielenterveyshäiriöistä kärsiviä ihmisiä, jotka eivät sairautensa vuoksi jaksa huolehtia terveellisestä ruokavaliosta. (Kinnunen 2009, 249.)

Suomalaisessa ruokakeskustelussa valmisruoka herättää ristiriitaisia tunteita. Valmisruoan ympärillä käydään vilkasta keskustelua puolesta ja vastaan. Myönteistä tukea valmisruokien käytölle antaa ajatus siitä, että pikaisen lämmitysprosessin vuoksi jää yksilöille aikaa itse ateriointihetkelle. Monet yksinäistalouksissa asuvat, niin nuoret kuin vanhat, saavat myös valmisruokien kautta monipuolistettua lämpimien aterioiden repertuaaria. (Ruokatieto i.a.)

Monet suomalaiset kokevat, että suomalainen yhteiskunta ja ruokakulttuuri on muuttumassa valmisruoan, pikaruoan ja kiireen kulttuuriksi. He kokevat sen huonoksi kehitykseksi. Ruokatietoyhdistys ei koe valmisruokia pahana asiana, vaan pitää niitä luonnollisena osana kulttuuriamme. (Ruokatieto i.a.) Diakoniatyön päätettäväksi jää pohtia valmisruoan osuutta osto-osoituksissa ja miettiä sitä, miten voisi ohjata avustettuja suosimaan elintarvikkeiden hankinnassa halvempia vaihtoehtoja.

Diakoniatyön tulisi pohtia omaa suhtautumistaan asiakkaan ostosvalintoihin. Asiakkaan ruokavalinnat voivat johtaa moralisointiin ja asiakkaiden eriarvoiseen kohteluun ostotottumuksien vuoksi. Oma suhtautumistaan tulisi tarkastella kriittisesti. Tuloksista ilmenee, että avustettujen ruokatottumukset noudattavat yleisiä suomalaisia ruokatottu-

muksia. Kysymykseksi nouseekin ajatus siitä, voiko köyhältä vaatia muuta kuin keskimääräistä suomalaista ostotottumusta. Köyhyys itsessään ei välttämättä anna välineitä ruokatalouden täydellisten taitojen hallintaan.

8.3 Ostetun ruoan ja muiden tuotteiden riittävyys yksilön tai perheen tarpeisiin

Ravitsemusneuvottelukunnan ruokasuosituksissa korostetaan ruokavalion kokonaisuutta ja säännöllisten jokapäiväisten valintojen merkitystä. Ruokaa tulisi syödä sopivasti siten, että energiansaanti vastaa kulutusta. Yksittäisen ravintoaineen tarkkailu ei ole tarkoituksen mukaista, sillä yksittäinen elintarvike tai ravintotekijä ei yleensä heikennä tai paranna ruokavalion ravitsemuksellista laatua. Hyvä ruoka on monipuolista, maittavaa ja värikästä. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta i.a.)

Kasviksia, marjoja ja hedelmiä tulisi syödä ainakin 400 grammaa päivittäin. Peruna kuuluu suomalaiseen päivittäiseen ruokavalioon. Suositusten mukaan tulisi päivittäin lähes joka aterialla syödä vähäsuolaista täysjyväleipää ja muita viljavalmisteita, kuten puuroa. Hyvään ruokavalioon kuuluu myös rasvaton tai vähärasvainen nestemäinen maitovalmiste, jota tulisi päivittäin juoda noin puoli litraa. Juuston tulisi myös olla vähärasvaista. Leivän päälle suositellaan levitettävän kasviöljypohjaista rasiamargariinia tai levitettä. Salaattiin annostellaan hieman öljypohjaista kastiketta. Kalaa tulisi syödä kaksi kertaa viikossa ja lihan ja lihavalmisteen tulisi olla vähärasvaista ja -suolaista. Ruokavalion tulisi sisältää vain vähän sokeria ja suolaa. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta i.a.)

Tutkimuksen avulla kartoitettujen ostettujen tuotteiden ruokaympyrä, kuvattuna kuviossa 4, vastaa suurpiirteisesti tulkittuna edellä mainittuja suosituksia. Aivan selvästi on nähtävissä, että hedelmien ja kasvien osuus ostoksissa jää liian pieneksi. Hedelmiä ja kasviksia tulisi syödä enemmän. Osto-osoituksen euromäärän nostaminen, esimerkiksi vertailussa 20 eurosta 40 euroon, lisäsi selvästi hedelmien ostamista lapsiperheissä.

Tutkimuksesta voi päätellä, että lapsiperheissä suuremmalla osto-osoituksella ostetaan enemmän hedelmiä. Ravintorasvoja ja kananmunia ostetaan myös enemmän. Sokerin ja makeisten osuus on laskenut huomattavasti. Ravintorasvojen ja kananmunien nousu

voidaan tulkita lisääntyneenä leipomisena, sillä samanaikaisesti oli viljatuotteiden ostossa tapahtunut laskua.

Tuoteluokassa 13 ”Muut tuotteet” tuotteiden hinta ei ollut prosentuaalisesti niin suuri 40 euron kauppakuitissa kuin 20 euron kauppakuitissa. Tästä todennäköisesti johtui tuoteluokan 13 pienempi osuus 40 euron avustuksessa verrattuna kaikkiin ostettuihin elintarvikkeisiin. 40 euron osto-osoitus antoi selvästi mahdollisuuden terveellisempään ruokavalioon hedelmien syömisen lisääntyessä.

9 POHDINTAA

Päädyin tutkimusaiheeseeni keskusteltuani useasti työtoverini, toisen diakoniatyöntekijän kanssa osto-osoitusten pienuudesta ja pohdimme, miten voisimme parhaalla mahdollisella tavalla auttaa ja neuvoa ruoka-avun tarpeessa olevia. Ruokakauppaan myönnettävien osto-osoitusten euromääräinen pienuus asettaa asiakkaille suuret haasteet riittävän monipuolisen ravinnon turvaamiseen. Viikon ruoka-ostoksia varten myönnetään 10 -30 euroa yksinasuvalle ja 20 -50 euroa perheelliselle. Työtoverini kannusti minua tutkimaan aihetta.

Keskustelin tutkimuksen aiheesta myös monien muiden seurakuntien diakoniatyöntekijöiden kanssa. He kertoivat minulle itsekin pohtineensa samoja asioita ja kannustivat tekemään tutkimuksen. Jokainen, jonka kanssa keskustelin asiasta, ilmoitti haluavansa lukea valmiin opinnäytetyöni ja mahdollisesti saada siitä uusia näkökantoja ja ymmärtämystä omaan diakoniatyöhönsä asiakkaiden ruoka-avuntarpeessa ja osto-osoitusten myöntämisessä.

Myönnettyjen osto-osoitusten määrä löytyi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskuhallinnon tilastoista. Lisäksi löytyi tilastoja siitä missä elämäntilanteessa tai muiden muuttujien suhteen avustuksen saajat olivat olleet. Tutkimusta myönnettyistä osto-osoituksista havainnoitavana aineistona ei ole tehty aikaisemmin, mutta sen sijaan on tehty suuri määrä kirjoituksia ja tutkimuksia liittyen yhteiskunnassa esiintyvään köyhyyteen ja sen seurauksena syntyneeseen ruoka-avun tarpeeseen. Tutkimuksien kohteina ovat olleet köyhyys, avustaminen, ruokapankki, leipäjonot ja velkaantuminen.

Tutkimuksessani noudatin diakoniatyöntekijää ja tutkijaa velvoittavia eettisiä ohjeita, jotka velvoittivat minua toimimaan totuudellisesti ja rehellisesti ja kunnioittamaan tutkimustyössäsi esiintyviä henkilöitä. Esitin avustetuista henkilöistä vain yleistä tietoa joka koski heidän sukupuoltaan, ikää, perhetilannettaan ja heille myönnettyjen osto-osoitusten suuruutta. Yhdenkään avustetun henkilön henkilökohtaisia tietoja ei ilmene tässä tutkimuksessa, sillä ne sisältyvät tilastolliseen kokonaistulokseen ja siten ne eivät ole tunnistettavissa.

Jokainen avustettu oli allekirjoittanut suostumuksen hänen asiakastietojensa kirjaamiseen ja säilyttämiseen. Tässä suostumuksessa asiakas myöntyi siihen, että hänen tietojensa tallentamisessa työntekijä kirjasi tietokantaan tietoja hänen taloudellisesta tilanteestaan, elämäntilanteestaan, iästä ja muusta vastaavasta. Asiakkaan suostumuksella ja luvalla hänen tietonsa olivat minun käytettävissäni suorittaessani tutkimustani.

Ostotottumusten osalta tutkimukseni eettisyyttä voi pohtia monelta eri kannalta. Kassa-kuittien tutkiminen ja ostoksien kirjaaminen voisi olla eettisesti ja moraalisesti arveluttavaa jos tämä toiminta tehdään yleisen uteliaisuuden vuoksi. Tutkimuksessani pyrin kuitenkin kartoittamaan avustettujen ostotottumuksia ja näiden tulosten kautta selvittämään sitä prosessia joka tapahtuu ostotilanteessa. Tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksenahan oli antaa lisäymmärrystä diakoniatyölle ruoka-avun myöntämiseen ja siihen liittyvään ennaltaehkäisevään neuvoa antavaan ja ohjaavaan keskusteluun. Diakoniatyöntekijän tulee kunnioittaa asiakkaan valintoja, mutta hyvään palveluun kuuluu myös asiakkaan oikeus ohjaukseen ja neuvontaan. Hyvä ohjaus ja neuvonta eivät ole mahdollisia ilman perinpohjaista tietoa ja asian tuntemusta.

Puutteeksi tutkimuksessani jäi se, että ostettujen tuotteiden määrää ei voitu määrittellä. Tuotteiden esiintyvyys ostoskorissa antoi ymmärryksen asiakkaan ostotottumuksista, mutta ei antanut täydellistä tietoa ostoskorin sisällöstä. Jonkin asiakkaan ostoskorissa oli vain muutamaa tuotetta ja tämä ei näkynyt tutkimustuloksessa. Lisäksi tutkimuksessani tutkittava aineisto oli suhteellisen pieni (N=225) ja myönnettyjen osto-osoitusten eurosummien vertailu voisi olla vain suuntaa näyttävä pienen havaintomäärän vuoksi. Satunnaiset tekijät ovat siten voineet vaikuttaa asiakkaiden ostotottumuksiin.

Tutkimukselleni antaa luotettavuuden kuitenkin se, että kaikki tutkimukseen tarvittava havaintomateriaali, kuitit, olivat olemassa ja siten aineisto on luotettavaa. Aineiston sisäinen luotettavuus on verrannollinen ulkoiseen luotettavuuteen. Aineisto oli otos yhden seurakunnan osto-osoituksista, mutta voisi vastaavasti tuottaa samanlaisen tutkimustuloksen toisen seurakunnan asiakkaiden ostotottumuksien kuvailussa. Aineiston kokonaistutkimus tehtiin yhden vuoden vuosikierron ajalla, jotta asiakkaiden ostotottumuksiin ei olisi vaikuttanut vuodenajan mukana tuomat muutokset. Käytettävissäni oli siis koko havaintomateriaali kiinnostukseni kohteena olevasta havaintoyksiköstä. Tämä mahdollisti tutkimuksen luotettavuuden. (Alkula 2002, 106.)

Toisena puutteena koin sen, että tutkimuksessani ei ole huomioitu lapsiperheen kokoa. Lapsiluvun mukaan ottaminen ei olisi antanut tutkimukselle uutta tietoa, koska tutkimuksessa ei myöskään tutkittu tuotteiden määrää. Tutkimuksen tekee vajavaiseksi tiedon puute siitä miten riittävä tuotteiden määrä oli jokaisen perheen kohdalla. Tutkimus keskittyikin ensisijaisesti kartoittamaan eri tuoteryhmien esiintyvyyttä ostoksissa ja havainnoimaan ostotottumuksia.

Pohdintaa tuottaa tutkimuskysymykseen etsitty vastaus siitä, ovatko myönnettyt ostosoitukset riittävän suuria. Diakoniassa kartoitetaan ruoka-avustusta hakevan taloudellinen tilanne, mutta todellista avunhakijan ruokakaapin tilannetta ei kukaan pysty kirkkoherranvirastosta käsin arvioimaan. Diakoniatyöntekijän ja asiakkaan välinen keskustelu perustuu pitkälle luottamukseen.

Pitäjänmäen seurakunnan diakoniassa on aina pyritty varaamaan aikaa jokaisen asiakkaan elämäntilanteen kartoittamiseen. Henkilön taloudellinen tilanne on pyritty kartoittamaan ja on pohdittu yhdessä köyhyyteen tai kriisitilanteeseen joutumisen syitä. Diakoniatyöntekijä yhdessä asiakkaan kanssa on yrittänyt löytää keinoja tilanteen parantamiseksi. Tarkoituksena on ollut henkilön omien voimavarojen käyttöön ottaminen, jos vain mahdollista, ja toivon välittäminen epätoivoisessa ja vaikeassa elämän tilanteessa.

Diakoniatyöntekijän ja asiakkaan välisessä kohtaamisessa tulisi tavoitella tasavertaisuutta. Diakoniatyöntekijä asettuu rinnalla kulkijaksi, eikä asiakkaan yläpuolelle. Kohtaamisen tulee olla toista henkilöä arvostava kohtaaminen, missä ei syytellä tai kuvannollisesti osoitella sormella asiakkaan puutteita. Kristuksen läsnäolo ja lähimmäisen rakkaus johtaa tätäkin keskustelua. Asioista puhutaan, ne todetaan, niitä pohditaan yhdessä ja pyritään yhdessä löytämään elämään kiinnekohtia ja ratkaisuja. Yhteiseksi asiaksi on noussut jokapäiväinen leipä.

Pitäjänmäen seurakunnan diakonit ovat keskustelleet asiakkaiden kanssa heidän ruokailutottumuksistaan ja siitä minkälaiseen tarpeeseen ostosoitus tulee. Keskusteluissa on yhdessä pyritty etsimään halpoja tuotteita ja löytämään erilaisia vaihtoehtoja ruokavaliintoihin. Pohdinkin tutkimukseni tuloksia tästä näkökulmasta. Mietittäväksi jää onko näillä keskusteluilla ollut vaikutusta asiakkaiden ruokatottumuksiin. Mitä tuloksia tulisi vastaavanlaisesta tutkimuksesta toisessa seurakunnassa, missä ei käydä näitä ennaltaeh-

käiseviä ja neuvoa-antavia keskustelujuja, sillä ihmiset jatkavat usein perheidensä ruokatottumuksia. Ruokatottumukset juontavat lapsuudesta. (Mäkelä ym. 2003, 8.)

Suomessa on lukuisia tutkimuksia avunhakijoista. On tutkittu näiden henkilöiden elämäntilannetta ja autetuksi tulemisen kokemuksia. Taloudellinen avustaminen, köyhyys ja ruoka-apu puhuttavat ja ovat pohdinnan aiheita. Köyhyys ja syrjäytyminen koetaan erityisesti diakonian asiaksi, mutta myös koko kirkon asiaksi. Köyhyys ja ruoantarve näkyvät päivittäisessä diakoniatyössä, vaikka elämme pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa.

Köyhyys, näköalattomuus ja sukupolvilta toiselle siirtyvä huono-osaisuus on huomioitu myös eurooppalaisessa diakoniatyössä. Saksassa Hessenin ja Nassaun Evankelisessa Kirkossa diakoniatyöntekijä Irene Finger (2006, 310) on ollut samanlaisten pohdintojen äärellä. Hän on kehittänyt malliruokakassin edullisen ruoan hankintaan. Hän on järjestänyt ruoanlaittokursseja ja ruokavalistusta on jaettu aktiivisesti. Finger on myös pyrkinyt tuomaan yhteiskunnassa esille huono-osaisuuden ongelmaa ja toteaa, että diakonian osallistumisesta köyhyyden torjumiseen tarvitaan paljon enemmän kuin kokkikurssin järjestäminen. Tarvitaan järeämpää toimintaa. (Herrmann & Schmidt 2006, 310-312, 365.)

Suomessa järjestetään myös kokkikerhoja, hyvän talouden kursseja ja ruokataloustietoa on runsaasti tarjolla eri sektoreiden toimesta. Erilaisissa elämäntilanteissa oleville on räätälöity omia kokkikerhoja, kuten esimerkiksi seurakuntien kokkikerhot leskeksi jääneille miehille. Kysymykseksi jää kuitenkin, kuinka moni osallistuu näille kusseille ja infotilaisuuksiin. Usein ne, jotka eniten tarvitsisivat tukea ja neuvoa, eivät hae sitä, ainakaan oma-aloitteisesti. Tästä johtuen korostuu työntekijän henkilökohtainen osaaminen ja kiinnostus ruokaan ja edulliseen ruokatalouteen ja asian puheeksi ottaminen. Hyvänä apuna ja tietolähteenä voivat toimia Marttojen esite ja nettisivut.

Pohdintaan nousee myös huomio siitä, että samat ihmiset ovat toistuvasti hakeneet ostososoituksia ja tehneet näitä ostoksia. Keitä kohtaamme diakoniassa? Hakeutuvatko kaikkein suurimmassa avuntarpeessa olevat diakoniaan vai ovatko he jossakin muualla? Yli 74-vuotiaita ei esiintynyt tutkimuksessa lainkaan. Ovatko he oppineet elämään niukkuudessa ja aliravitsemuksessa ja syömään pääasiallisesti puuroa, vai huolehtiiko

kotihoito heistä? Silva Tedre (2008, 186-189) pohtii vanhusten aliravitsemusta ja sitä riittävätkö vanhusten rahat ruokaan. Vanhuksella voi olla taloudellisesti hyvinkin tiukkaa, mutta nälästä ja köyhyydestä tulee selvitä kunnialla. Siitä ei valiteta, sillä sodan ja pula-ajan kokenut puree hampaat yhteen ja nostaa pään pystyyn. Vanhuksen nälkä voi olla vaikeasti huomattavaa, eikä sosiaalityöntekijöiden tai diakoniatyöntekijöiden tiedossa

Kuka onkaan avunsaaja? Voiko ja tarvitseeko avunsaajia luokitella eri kategorioihin, kuten alkoholiongelmaiset, mielenterveyskuntoutujat, sairaat, yksinhuoltajat, velkaantuneet, holtittoman talouden emännät ja isännät tai pizzaa ostavat miehet ja pullaa ostavat naiset. Missä kulkee jokaisen ihmisen henkilökohtainen arvo ja rajapinta hänen yksityisyydelleen?

Diakonian asiakas totesi kerran vastaanotolla, että kyllä köyhäkin saa juhlia! Voiko diakoniatyöntekijä olla se, joka kieltää lapsiperheen äitiä ostamasta tikkarin kauppajonossa lapselleen tai yksinäistä miestä ostamasta suklaapatukkaa? Siksi tämän tutkimuksen ja tuloksien kautta kysynkin lukijalta seuraavan kysymyksen. Saako köyhä juhlia?

LÄHTEET

- Alkula, Tapani. & Pöntinen, Seppo. & Ylöstalo, Pekka. 2002. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-korkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia- ammattikorkeakoulu.
- Elenius, Antti 2007. Avaran diakonian puolustus. Teoksessa Kari Latvus & Antti Elenius. Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja.
- Finfood - Suomen ruokatieto ry 2009. Suomalaisen ruokakulttuurin ulottuvuuksia. Suomalaisen ruokakulttuurin edistämishjelma. Viitattu 5.9.2011. www.ruokatieto.fi/Link.aspx?id=1103971.
- Finger, Irene 2006. Auskommen mit wenig Einkommen. Armutsprävention durch Befähigung zur Alltagsbewältigung als diakonische Aufgabe. Teoksessa Volker Herrmann & Heintz Schmidt. Im Dienst der Menschenwürde. Diakoniewissenschaft und diakonische Praxis im Umbruch des Sozialstaats. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko & Malkavaara, Mikko 2000. Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja no 5. Pieksämäki: Raamattutalo
- Heino, Tarja & Lamminpää, Kaarina 2008. Perheet ja lapset toimeentulotuen piirissä. Sosiaali- ja henkilöstötilastot. Stakes. Viitattu 21.9.2011. http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/Yksinhuoltajaperheiden_tttasiakkuus_2008.pdf
- Helsingin kaupunki. Tietokeskus. Viitattu 22.9.2011. http://www.hel.fi/wps/portal/Tietokeskus/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTENT=/tieke/fi/Julkaisut/Tilastot/Helsinki+alueittain

- Helsingin hiippakunta 2002. Helsingin, Espoon ja Vantaan seurakuntayhtymät. Diakonian avustustoimen periaatteita. 10.12.2002.
- Helsingin seurakuntayhtymä 2007. Diakonian avustustoiminta Helsingin seurakuntayhtymässä. Yleiskirje 3.12.2007.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- HSRKY: n uudistetut avustussuosituksset 2011. Tutkijan hallussa.
- Iivari, Juhani & Karjalainen, Jouko. 1999. Diakonian köyhät. Epävirallinen perusturvan paikkaaja. Stakes. Raportteja 235. Saarijärvi: Gummerus
- Juntunen, Elina & Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki 2006. Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7.
- Kinnunen, Kaisa 2009. Johdanto. Teoksessa Kaisa Kinnunen (toim.). Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kirkkojärjestys 1993/1055., 8.11.1991. Viitattu 24.8.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055>.
- Kirkon aineellisen avun työryhmä 2000. Kirkon aineellinen avustaminen kotimaassa. Raportti. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Kirkkonsosiaalifoorumin kannanotto 2011. Kohtuullinen elämä. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Kuluttajavirasto. 2008. Tarkkaa taloutta. Opas onnistuneeseen taloudenpitoon. Viitattu 22.9.2011. <http://www.kuluttajavirasto.fi/File/9e190596-2abd-4130-92c9-874145060811/Tarkkaa%20taloutta%20opas.pdf>.

- Kuvaja, Sari 2002. Ruokapankeista vaikuttamisen foorumille. Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Lapsiperheiden köyhyyden poistaminen on mahdollista. Toimenpide ehdotuksia. EAPN-FIN: n lapsiköhyystyöryhmä. EAPN-FI:n köyhyys- ja terveysryhmä 30.3.2007.
- Malkavaara, Mikko 2007. Suomalaisen diakoniatyön taustat ja nykytilanne. Teoksessa Kari Latvus & Antti Elenius. Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja.
- Martat 2010. Ruokamenoissa voi säästää. Esite. Marttaliitto ry.
- Metsämuuronen, Jari 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Mäkelä, Johanna & Palojoki, Päivi & Sillanpää, Merja 2003. Ruisleivästä pestoon. Näkökulmia muuttuvaan ruokakulttuuriin. Helsinki: WSOY.
- Pakoma, Riepu 2010. Mitä syöminen maksaa. Kuluttajien näkemysten pohjalta laadittu kohtuullisen minimin ruokabudjetti. Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmiä 126 . 2010. Tuloste tekijän hallussa.
http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5462/2010_126_tyoseloste_ruokabudjetti.pdf.
- Palojoki, Päivi 2003. Tieto, ruoan valinta ja oppiminen. Teoksessa Johanna Mäkelä & Päivi Palojoki & Merja Sillanpää. Ruisleivästä pestoon. Näkökulmia muuttuvaan ruokakulttuuriin. Helsinki: WSOY.
- Pitäjänmäen srk:n avustustenjakeriaatteet 2006. Tutkijan hallussa.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Helsinki.
- Ruokatieto ry i.a. Viitattu 6.9.2011. <http://uutiset.ruokatieto.fi/WebRoot/1043198/XUutistenhallinta.aspx?id=1120581>.

Saarela, Tiina 2005. Taloudellinen avustaminen diakoniassa. Teoksessa Raili Gothóni & Tiina Saarela & Kirsi Sukula-Ruusunen. Kaaos kukkarossa ja mielessä: moniammatillinen auttaminen. Helsinki: Opas-projekti.

Siiki, Anna-Mari 2008. Myllypuron ruokajono - esimerkki hyvinvointiköyhyydestä. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.). Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes.

Sosiaali- ja henkilöstötilastot. Stakes i.a.. Viitattu 21.9.2011.

http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/Yksinhuoltajaperheiden_tttasiakkuus_2008.pdf

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto 2007. Meidän kirkko – välittävä yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön linjaus 2015. Viitattu 25.8.2011.

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/26BEB60497168AE1C225773E004225D4/\\$FILE/Linjaus%202015.doc](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/26BEB60497168AE1C225773E004225D4/$FILE/Linjaus%202015.doc)

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta 1999. Kohti yhteistä hyvää. Viitattu 15.9.2011.

[http://evl.fi/EVLMateriaalit.nsf/Documents/9FD845C60C0C1703C22570B9004E93EF/\\$File/kohtiyhteistahyvaa.pdf?openElement](http://evl.fi/EVLMateriaalit.nsf/Documents/9FD845C60C0C1703C22570B9004E93EF/$File/kohtiyhteistahyvaa.pdf?openElement).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilastot. Keskushallinto i.a. Diakoniatyö. Taloudellinen avustaminen diakoniatyössä vuonna 2010. Ruoka-avustukset 2010. Diakoniatyö. Viitattu 26.8.2011.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content418CE5>.

Tedre, Silva 2008. Puute ja nälkä vanhuudessa. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.). Kirkon ruoka-apu. Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Fineli ia. <http://www.fineli.fi/> Viitattu 5.9.2011.

<http://www.fineli.fi/foodclass.php?classif=igclass&lang=fi>.

Valtion ravitsemusneuvottelukunta i.a. Ruokasuositus havainnollistaa ravitsemustottumustavoitteita. Viitattu 6.9.2011.

http://www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/portal/fi/ravitsemussuositukset/suomalaiset_ravitsemussuositukset/.

Vuorinen, Jarmo 2005. Taloudellisissa vaikeuksissa olevan ihmisen kohtaaminen. Teoksessa Raili Gothóni & Tiina Saarela & Kirsi Sukula-Ruusunen. Kaos kukkarossa ja mielessä: moniammatillinen auttaminen. Helsinki: Opasprojekti.

LIITE 1. TUOTELUOKAT

TUOTELUOKAT

Päälukittain | Aakkosjärjestyksessä

1. Hedelmät

1 Hedelmäsäilykkeet

2 Marjat

3 Mehujuomat, hillot, marmeladit

4 Hedelmät ja sitrushedelmät

5 Täysmehut

6 **Valmisruoka:** hedelmä- ja marjasalaatit, marjakiisselit ja keitot, marjapaistokset

2. Kasvikset, palkokasvit, pähkinät, peruna

1 Juuri- ja mukulakasvit

1 Kaalit

2 Kasvissäilykkeet

3 Lehtivihannekset

1 Palkokasvit

1 Peruna

4 Pähkinät, siemenet

4 Sienet

1 Sipulikasvikset

4 Soijavalmisteet

5 Vihanneshedelmät

6 **Valmisruoka:** hernekeitto, kasviskeitot, -laatikot, -pääruoat, kypsennetyt kasvikset, sieniruokat, valmiit kasvissalaatit ja yhdistelmäsalaatit. Perunavalmisteet: Peruna kuivattu, Perunalastu, Perunasosejauhe valmistamaton, Ranskanperunavalmiste

3. Viljat ja leipätuotteet

1 Aamiaisviljavalmisteet

2 Kahvileipä

2 Keksit ja pikkuleivät

3 Leipätuotteet, ruis-, seka- tai jyvä-, vehnä-

2 Leivonnainen makea

2 Leivonnainen suolainen

5 Kaura, ohra

3 Kuiva leipä

5 Muu vilja

4 Pasta, makaroni

4 Riisi

5 Ruis

5 Tärkkelykset

5 Vehnä

6 **Valmisruoka:** paistokset yms. sekalaiset, pastaruokat, pizza, puuro, voileivät ja hampurilaiset

4. Maidot ja maitoruoat

- 1 Hapanmaitotuotteet
- 1 Jogurtit
- 2 Juusto, kasvirasva-
- 2 Juustot, kovat
- 2 Juustot, sulate- ja tuore-
- 3 Jäätelö
- 4 Kerma/ creme
- 5 Maidot ja Muu maito
- 5 Maitojuoma rasvaton
- 5 Maitojuomat <2%
- 5 Maitojuomat >2%
- 1 Piimä
- 1 Viili
- 6 **Valmisruoka:** Maitojälkiruoat, Maitokastikkeet

5. Ravintorasvat ja kananmunat

- 1 Eläinrasva
- 1 Margariini ja rasvavete <55%
- 1 Margariini ja rasvavete >55%
- 1 Muu rasva, rasvavalmisteet
- 1 Ruoanvalmistus- ja teollisuusrasva
- 1 Voi, maitorasvaseokset
- 2 Öljy
- 3 Rasvakastikkeet
- 4 Salaatinkastikkeet ja -öljyt
- 5 Kananmunat
- 6 **Valmisruoka:** munakas

6. Kala

- 1 Kalat
- 2 Kala, graavattu, savustettu, suolattu
- 3 Kalavalmisteet: mm. säilykkeet, tonnikala
- 4 Mäti ja mätitahna
- 5 Äyriäiset ja nilviäiset
- 6 **Valmisruoka:** kalakeitot, -laatikot, kalapuikot, kalapullat, muut kalaruoat

7. Lihat

- 1 Elimet
- 5 Jauheliha
- 2 Kanalinnut
- 2 Lammas
- 3 Lihavalmisteet: liha- ja makkaraleikkeleet
- 4 Makkarat
- 2 Naudanliha
- 2 Riista
- 2 Sianliha
- 6 **valmisruoka:** jauheliharuoat, lihakeitot, -laatikot, -padat, makkararuoat, valmiit pihvit, kyljykset, broilerit ja sisäelinruoat

8. Juomat

- 1 Kahvi
- 3 Keinotekoisesti makeutetut juomat
- 4 Kofeiinipitoiset virvoitusjuomat, energiajuomat
- 5 Mehujuomat
- 2 Tee
- 4 Urheilujuomat
- 5 Vedet
- 3 Virvoitusjuomat, sokeroidut

9. Sokerit ja makeiset

- 1 Makeiset
- 2 Sekalaiset makeat
- 3 Sokerit, siirapit, hunajat
- 4 Suklaa

10. Sekalaiset

- 1 Mausteet (ketsuppi, sinappi, majoneesi)
- 2 Maustekastikkeet
- 3 Naposteltavat
- 4 Sekalaiset ruoka-aineet
- 5 Makeutusaineet, suolat, valmistuksen apuaineet

11. Lastenruoat, äidinmaito ja äidinmaitokorvikkeet

- 1 Baby hedelmä- ja marjavalmistet
- 1 Baby lasten kalaruokavalmistet
- 1 Baby lasten kasvisvalmistet
- 1 Baby lasten liharuokavalmistet
- 2 Äidinmaidonkorvikkeet ja äidinmaito

12. Kliiniset ravintovalmistet

- 1 Dieettivalmistet juoma, veteen, dietta mini
- 1 Dieettivalmistet juoma, veteen, nutriliett
- 1 Dieettivalmistet juomajauhe, nutriliett
- 1 Dieettivalmistet, juomajauhe, dietta mini
- 2 Proteiinipatukka, keskiarvo

13. Hygieniatuotteita ja muut tuotteet

- 1 Henkilökohtainen hygienia
- 2 Pesuaineet ja siivousvälineet ja -tuotteet
- 3 Muut tuotteet esim. tulitikut, muovikassit, palautuspullot
- 4 kissan ja koiranruoka, lemmikkitarvikkeet

Muokattu lähteestä Fineli. Viitattu 31.8.2011. <http://www.fineli.fi>